

П. САВЧУК

ШБЛОГА ЗАМКУ

МЕЛОДРАМА НА БДІЙ

П. САВЧУК.

ОБЛОГА ЗАМКУ

МЕЛОДРАМА НА 6 ДІЙ, 8 КАРТИН

(Діється за часів козаччини на Україні)

diasporiana.org.ua

1 9 4 8

Обкладинка художника

П. Капшученка

Всі права застережені за автором

Замовлення виконано Книжковим Товариством

»УНІВЕРСАЛЬНА БІБЛІОТЕКА«

ДІЄВІ ОСОБИ:

Отаман - козачого війська літ понад 50-т, високий, стрункий, красивий козак, поважний, розумний.

Степовий - отаманів замістник, кличуть його осавулом або молодим отаманом. Надзвичайно красивий, високий, стрункий, літ до 30-ть, розумний, привітний, гарно співає, його люблять.

Козацька старшина полковники - від 2-4 старшин - полковників, різного віку, краси, росту, вдачі, манерів тощо.

Козаки 1, 2, 3, 4, 5, 6 - Також різного віку, краси, вдачі, манерів тощо.

Свирид - бандурист, козак старшого віку, з великими вусами без бороди, співає, гарно грає на бандурі.

Гурт козаків - у масових сценах.

Восвода - керівник замку й залоги польського гарнізону літ 50-ть, досить гарний.

Галя - його «дочка». Надзвичайно красива панна, літ 20-ть, вище середнього росту, струнка, розумна, гарно співає, вона ж дочка отамана - Христа.

Ксьондз - здоровий, майже сивий, літ понад 50-ть, але ще добре, бадьоро тримається.

Казя, Стася - панночки, подруги Галі, в тому ж віці, що й Галя, гарненькі з себе.

Хорунжий - гарний офіцер літ 40, нервовий, бистрий, нетерплячий.

Полковники: 1, 2, 3 польського війська - полковники різного віку, росту, краси, манерів тощо.

Економ - поважний, розумний, років понад 50-ть.

Офіцер - зв'язковий, молодий, красивий, улюбився в Галю, в саду падав перед Галею на коліна.

Пани; 1, 2, 3 - перший сухий, високий, літ 45-ть, другий низенький, лисий з черевцем, 47 літ, третій середнього росту з борідкою, швидкий, 44 роки.

Офіцери - різного віку, краси, росту тощо.

Польські жовніри - залога замку.

ДІЯ ПЕРША.

Обстановка сцени.

Велика світлиця польського воеводи, убрана по тогочасному. Посередині великий стіл, кругом стола стільці, збоку велике дзеркало. На стінах дороги килими, на килимах зброя: пістолі, шаблі, луки й інша старинна зброя. Попід стіни стільці. По кутках стоять на тумбах великі вази. На стінах висять картини різних князів, королів, полководців тощо. Світлиця мусить бути надзвичайно гарно убрана в історичному стилі того часу.

Діється за часів Хмельниччини на Україні.

(Воевода ходить сам по світлиці, нервується, чути вибухи гармати, щось муркотить собі під ніс, але не чути; вибух гармати).

Воевода - Знов дразняться... Гу, гу... Нейдуть на приступ, а лише дразнять нерви!... О... Коли б уже швидко закінчилася ця баталія... Я бачу, що виходу немає... Пробитись крізь їх лави, очевидно, неможливо буде. Тут нам буде й могила (ходить нервово по кімнаті). Але про це потрібно мовчати, щоб не почули інші (вибух гармати). Хоч... я... відчуваю, що... все рівно прийдеться загинути: прокляті хлопці не пустять живими, нізачо не випустять... Хіба, може, нам пан Бог допоможе пробитись, або... якось обдурити козаків. (сів за стіл, замисливсь, входить офіцер). (Воевода і офіцер).

Офіцер - (входить й дає пошану). Пане воеводо, щось козаки заворушилися... Починають стріляти з гармат, мушкетів... Підходять до

мурів і пістолями та рушницями убивають наших жовнірів, які виставляють свої голови з за мурів...

Воевода - (гнівно). А... чого наші жовніри виставляють свої голови? ! Що надокучила голова на в'язях? Прошу піти та навести порядок!.. (офіцер хоче йти, воевода йому вслід). Передайте жовнірам, що (офіцер трохи зупинився, вислухуючи воеводу), що скоро буде спасіння... Ми, скоро будемо вільні... Та, взагалі підійміть дух жовнірів!...

Офіцер - (в дверях) Слухаю, пане воеводо! Постараюсь якнайкраще виконати сказане Вами!.. (вийшов).

Воевода - (сам). Так довго не втриматися... Біда з обох сторін... З одного боку козаки, а з другого голод... Це такий ворог, що нікого не милує... (ходить, замислився, ще чути вибухи гармат, воевода здригається). О... знову... О, прокля... т... і... (входить офіцер).

Офіцер - (обережно). Пане Воеводо!.. справи наші погані... (воевода не дивиться на офіцера). І дуже погані...

Воевода - Знаю й сам, що погані... А, що там трапилось?

Офіцер - Наші жовніри чогось дуже незадоволені!.. Деякі кажуть, що або йти на козаків, або...

Воевода - (гнівно). Що, або... що або... що!... Вони хочуть наробити з себе більше м'яса?! Чи, вони, думають, що козаки пропустять їх живими?! Дадуть вільну дорогу аж до Варшави?! Нехай цього не чекають від тих схизматиків!... (нервово пішов по кімнаті).

Офіцер - Я думаю, що...

Воевода - (перебиває його). Думати це ще не все! Потрібно діло робити!.. Думати є кому й без

вас, пане сержанте! Ідіть на третю залогу й скажіть, що скоро буде розпорядження! (офіцер з незадоволенням вийшов).

Воевода - (сам). Довго так ми не утримаємося. Потрібно справді щось думати. Добре тим хлопам стояти й пити горілку з бочок. Але тут, як у клітці сидиш і нікуди неможна прорватися... Потрібно мабуть, скликати раду й поговорити про наше тяжке положення... (хтось стукає в двері). Прошу входити!... (озираючись до дверей). (Входить полковник).

Полковник - День добрий, пане воеводо!... (дає шану рукою до шапки, а потім знімає шапку).

Воевода - День добрий, пане полковнику, день добрий! (підходить ближче й подає руку полковникові). Прошу ближче!... Прошу сідати!... (полковник поклав шапку й сів коло стола на кріслі). Що там нового між жовнірами. А... який настрої між панами офіцерами?! Чи невидумав, пан полковник, щось нового для нашого спасіння? (сідає теж на стілець близько нього).

Полковник - Нового... я... особисто нічого не видумав... А настрої поганий, не тільки між офіцерами... Особливо ці останні дні. Пане воеводо!... Так ці останні дні!...

Воевода - Ге... ге... Так!.. (переживає, потирає руки незадоволено) Я... (павза) Я... Я... пане полковнику, гадаю, що ми мусимо зібрати раду й поговорити про наше положення, яке зараз склалося нам незавидне... (дивиться в вічі полковникові) Га, як пан полковник гадає? Щось потрібно робити, щоб вийти з біди!...

Полковник - (замислився). Так! пане воеводо, це потрібно зробити негайно... Навіть сьогодні.

Воевода - Так!... Так!... Я з паном полковником, згідний... Відкладати нічого! Я гадаю, що можна й зараз... А то, як ті схизматики начнуть нас турбувати своєю стріляниною, то можуть і перешкодити... Га... Як, пан полковник?... (чути постріл гармати, обидва здригаються).

Полковник - (встає). Так, так, це потрібно зараз зробити! (чути сильні постріли з гармат)

Воевода - (також встав) Що це вони нас лякають, чи що?! Чи вони пробують, що ми скажемо на це? Ми ж надаремно стріляти не будемо. Даром порох псувати... (полковник хоче йти) Так... прошу, пана полковника, повідомити зв'язкового офіцера, щоб він передав панам офіцерам прийти зараз сюди на нараду!.. І то прошу зараз приходити!...

Полковник - Все буде зроблено зараз! Дозвольте йти?

Воевода - Прошу, прошу. Я не даю руки, бо ми зараз знов зустрінемося, пане полковник.

Полковник - О... Так, так!(дав шану й вийшов).

Воевода - (сам) Потрібно відкрити карти, розказати все! (ходить, замислюється, знов ходить, щось бурмоче). (чути стук у двері) Прошу! (дивиться на двері)

Офіцер - (офіцер зденерований став у дверях) Пана воевода, справи не важні цілком! (павза)

Воевода - (став посеред кімнати й дивиться на офіцера) Ну... у...

Офіцер - Між жовнірами щось непевне... й... якийсь кепський настрій... Навіть, деякі жовніри перебігають у стан запорожців... ризикуючи своїм життям!..

Воевода - (незадовлений) Як так?! Переходять на бік смерті?!

Офіцер - Так, пане воевода! Кажуть, що однака смерть, що тут, що й там. А цивільні намагалися самі відкрити браму й впустити запорожців. Кажуть, що їм не хочеться їсти коней дохлих... (воевода муркоче собі щось під ніс, глянув на офіцера). Голод, пане воевода, змушує до всього й всьому покоритися... (воевода трохи зніяковів, зробився лагіднішим).

Воевода - Воно так то так, але краще померти героїчною смертю, ніж здатися ворогові в руки на тортури... Невже наші жовніри такі легковажні?! Я цьому не вірю... Це ... може... одиниці та й то, мабуть, під впливом когось! (павза, воевода підійшов ближче до офіцера) Вам, пане сержанте, потрібно прислухатися до людей і розвіяти всякі небелиці. Ідїть і будте на своєму вірному посту за нашу вітчизну! (офіцер вклонився і вийшов) Так, так, голод нікого не милує. І дійсно заставить усе з собою зробити... О, Матка Боска, помилуй і спаси нас. (павза задумався, пройшовся по світлиці, чути стук у двері, воевода не зразу відповів) Прошу! (входить полковник)

Полковник - Пане воевода, зараз будуть всі!

Воевода - Дякую, пане полковнику, .. прошу сідати! (за сценою чути гомін балачок, хтось іде).

Полковник - (поклонився) Дякую! (павза) О, здається, йдуть!.. (чути стук у двері).

Воевода - Прошу, прошу!.. (Входять: ксьондз, економ, хорунжий, кілька офіцерів і кілька цивільних панів середнього віку) Прошу, прошу, шановне панство, ближче! (вперед підійшов ксьондз, подав руку воеводі, а потім інші)

Ксьондз - Добрий день! пане воевода! (міцно тиснуть руки)

- Воевода** - Добрий день, добрий день! Отче каноніку! Прошу сідати!
- Хорунжий** - Доброго дня, ясновельможний пане воевода! (всі повітались і порукались)
- Воевода** - Прошу, шановних панів, сідати й будемо вирішувати долю нашого сьогодні... А наше сьогодні, шановне панство, незавидне!.. (Всі сіли кругом столу)
- Ксьондз** - Так, ніде правди діти, положення дуже тяжке. Але ... гадаю, що ... може, знайдемо якийсь вихід.
- Полковник** - Дійсно, що ми не сподівалися, щоб воно таке могло статися. Це для нас непередбачене лихо!..
- Хорунжий** - І хто б міг сподіватися, що ці схизматики будуть нас тримати в такій осаді... (незадоволено) Хоч, ми... можна сказати й до деякої міри й самі себе тримаємо!..
- Полковник** - То, що пан хорунжий, пропонує нам?!
- Хорунжий** - Я свою думку казав панові воеводі!..
- Воевода** - Шановне панство!.. Я хочу сьогодні з вами вирішити долю нашого положення!.. Я не буду закривати очей... Наше положення дуже скрутне!.. Ми знаходимося на краю загибелі... Наші жовніри зневірилися в перемозі... Є, навіть, випадки, що деякі жовніри переходять у ворожий табір... Вам відомо, що як ворог довідається про наше замішання, то він може прийняти якісь міри!.. Нам зараз потрібно вирішити все!.. Я кажу відкрито, що на королівське військо надіятися нічого, бо ... його... не буде...
- Полковник** - Прошу ясновельможного пана воеводи! З відкіль пан воевода, мають відомості, що не буде королівського війська?! Чи пан

воевода так самі догадуються, чи мають певні відомості?

Воевода - Щоб мати певні відомості то не маю, але я бачу з усього, що нам його не дочекається тут!... Ми можемо скоріше з голоду здохнути, ніж дочекається королівського війська!..

Ксьондз - Але ж, пане воевода, ще ж не повернулися наші посланці, яких ми посилали до пана графа!

Воевода - Трудно, шановне панство, щоб вони повернулися. Вони... мабуть, уже давно в землі... а кості їхні вовки гризуть!..

Полковник - Але чого, пан воевода, так песимістично дивиться на все? З усього є вихід і з цього вийдемо!..

Воевода - Ні, шановне панство, я дивлюся на речі власними очима й бачу справжній стан нашого положення. Я не хочу вас, панове, заводити в блуд... Я мушу вам сказати всю правду. Коли ми жовнірам не кажемо всього, то це так потрібно, бо це жовнір. Але вам, шановне панство, потрібно все знати!..

Ксьондз - Ми вас слухаємо, ясновельможний пане, й вам віримо. Ви мусите нам розказати дійсний стан речей!.. Ми постараємося допомогти в усьому, в чому буде потреба й наша сила!..

Воевода - Я в цьому глибоко певен... Але...

Полковник - Так, ми зробимо все, що буде від нас залежати... Хоч, навіть, і прийшлося б покласти свої голови!

Хорунжий - Так!... Ми покладемо свої голови за нашу вітчизну! Живими в руки не дамося ворогові!..

Воевода - (киває головою на знак згоди) Прошу, панове, вислухати мене дальше!.. Наше по-

ложення надзвичайно кепське... Нехай знає ясновельможне панство, що ми скоро не будемо мати хліба, хоч би ми платили якнайбільше золота... Чим далі, то наші запаси меншають... А підвозу немає нізвідки. Ми надзвичайно економимо, але вже далі так неможна!

Економ - Так, хлібні запаси, недивлячись на нашу економію приходять до кінця...

Воевода - Мошко повернувся? (звернувся воевода до хорунжого)

Хорунжий - Повернувся, ясновельможний пане, але нічого доброго не приніс про запорожців. Запорожці хоч і незадоволені з свого отамана, що він не дає їм іти на приступ, але повинуються йому й не виходять.

Офіцер 1. - Отаман вирішив узяти нас голодом, шановні панове! Він знає добре, що в нас робиться.

Пан 1. - (поважно) Так, так, панове, утікачі, що втекли, вони напевно спіймані козаками й все розказали.

Пан 2. - Я думаю, що нам потрібно хитроців якихось ужити, бо силою ми заслабі.

Офіцер 2. - Пан Кенжевський має цілковиту рацію, що потрібно вжити хитроців. Хоч наші жовніри й хоробрі, але... зараз ця хоробрість цілком упала. Я чув на власні вуха незадоволення жовнірів... Кажуть, або смерть, або життя, але не мука!..

Пан 3. - Але ж прошу, шановного панства, незадоволення чувається не тільки серед жовнірів, а ще більше серед цивільного населення. Навіть ідуть чутки, що хтось хотів браму відкрити козакам, це вже зовсім зле, шановне панство!..

Хорунжий - (нервово) Отаман знає, яка в нас тут справа й хоче взяти нас голодом. Він заставить нас здатися, коли ми не поспробуємо пробитись до обозу проклятих козаків...

Воевода - Пане хорунжий, ви знов радите нам вилазку?!

Хорунжий - (гостро) Так вилазку й більше нічого!

Воевода - А, хіба ж, пан хорунжий, не знає, що остання наша вилазка коштує нам майже пів нашого гарнізону!..

Хорунжий - Шкода, що... не більше! Але решта могла би більше протриматись, ніж ми зараз! Ми зараз у такому положенні, що краще смерть на полі бою, чим попасти схизматикам в руки!..

Ксьондз - О, пане хорунжий, я ніяк не чекав, що ви такий немилосердний. Не поспішайте, пане хорунжий, все в свій час!.. Нам пан Бог допоможе... Ми всі перед Богом... Він лише нас урятує... На Нього вся надія!.. (зняв до гори руки).

Воевода - Отець духовний, чи не скажете ви чогось нам такого, щоб нас порадувати й вивести з тяжкого положення?.. Може дасте нам порадю, як вирватися з цих залізних рук? Ви наш пастир і ми Вас послухаємо!.. Ви нераз нас добре радили й зараз у такий скрутний час ми теж послухаємо Вашої поради!..

Ксьондз - Моя справа, ясновельможний воевода, турбота про Господне слово, а не про війну. (спокійним тоном відповів) Все, що я зможу зробити - я зроблю!.. Але зараз я хочу слухати слів пана воеводи й панів старшин, які розуміються на військовій справі ліпше як я...

Полковник - Так! їх діло було затіяти унію, озброїти проти нас хлопів, розгнівати проклятих запорожців, нав'язати нам клопіт, а потім стати в сторону! (незадоволено встав з за стола, підійшов до вікна).

Ксьондз - (незадоволено) Урозумійтись, син Божий, Ваше нервування тут зайве!... Добрий католик не повинен так відноситися до діл віри!...

Полковник - Е... преподобний отець!.. Так, що Вам до того за діло, що якенебудь бидло, пся крив буде пропадати в пеклі!... (з незадоволен.) Чорт би забрав цих хлопів - схизматиків!.. Нехайби нам не перешкоджали пити венгерське, танцювати мазурку й spacerувати з панночками! (ксьондз з незадоволенням подивився на полковника й покрутив головою).

Воєвода - А все ж таки, може, отець щось нам поради? Ваша порада буде принята... Та... нарешті ви нам мусите допомогати вирватися з цього нашого нещастя!.. Ви повинні молити Бога за нас і Бог милосердний нам допоможе!

Ксьондз - Я, ясновельможний пане воєводо, багато думав про наше незavidне положення, й вважаю, схизматики дурні, їх можна між собою пересварити й цим самим усупереч отаманові підуть на приступ, що рівнозначно їх погибелі!.. (подивився на всіх) Це моя порада!.. (павза, всі переглядаються, наче шепчуть між собою).

Воєвода - Посварити козаків і заставити їх піти розбивати свої голови пусті в наші твердині - це, отець святий, легко сказати, але як це зробити?! Не такі вже вони дурні, щоб так когонебудь і послухали... У них є теж голови на плечах, та ще й у декого й добре розумна.

Ксьондз - (спокійно) Схизматики вірять у характерників, у чародійство й ворожбу... До них потрібно добратися у вигляді характерника й ворожінням взбунтувати їх проти отамана... Я чув, що козаки не дуже задоволені ним, що він їх затримує «без роботи»!.. (ха, ха, ха, всі легко спокійно усміхнулися, півсміх)

Хорунжий - Ваша, шановний отче, думка розумна... Але хто візьме на себе ролю характерника? Ми й говорити добре по - хлопському не вміємо!..

Полковник - Так, так - це правда!.. Це цілком правда!.. Ми й говорити добре по - хлопському не вміємо!.. (ці слова підтримали всі одноголосно киванням голови)

Ксьондз - Я добре розмовляю, я й піду в стан невірних! (твердо спокійно сказав).

Всі присутні - Ви?... Ви, підете? (здивованим голосом запитали)

Ксьондз - Так!.. Я!.. Я піду в стан козаків і зроблю своє діло!.. Я добре розмовляю по - хлопському і цю ролю виконаю!.. Бог мені допоможе це все виконати для нашої нації й ойчизни! (встає)

Полковник - Але ж , святий отче, прошу мати на увазі, що вашого брата козаки ненавидять ще більше ніж нас і жидів!.. (відійшов від столу).

Ксьондз - Я все враховую й буду мати все на увазі, пане полковнику!.. Я буду йти робити своє діло, бо час не стоїть!.. (став на середині кону) Довго, панове, нічого думати... Ми самі бачимо, що наше положення дуже тяжке, от я й надумав піти за нас усіх і зробити все, що буде можна!..

Воевода - А, може, ще б щось видумали, шановне панство? Правда, що пан отець мають рацію, що чекати нічого й ніколи, але... Але - може, можна ще щось видумати?!. Коли немає іншої думки, то на цьому ми погодимось... Що буде то й буде!..

Пан 3. - Здається кращого ми не вигадасмо нічого, а тому я пропоную згодитися з паном отцем!..

Пани 1. і 2. - (подивилися один на одного) Ми теж так думаємо, що кращого ми не видумаємо. На цю пропозицію погодимось!

Офіцери 1. 2. і 3. - Ми теж згодні! Так, так - прийемо й на цьому кінець (сказав 1. і 3. офіцер)

Офіцер 2. - Отець піде своє діло робити, а ми тут будемо готуватись зустрічати гостей!

Офіцер 3. - О, ми їх добре зустрінемо!.. Пороху ще в нас досить, будемо мати чим частувати гостей!..

Хорунжий - Я теж так думаю - на цьому погодитися!

Всі - Ми згодні!

Ксьондз - Як що так, то дозвольте на хвильку, шановне панство, залишити!..

Всі - Просим... просим!.. (ксьонз вийшов - павза - всі подивились йому в слід, переглянулися, кивнули головами на знак небезпеки й понурили голови - мовчки).

Полковник - Ризиковане діло взяв на себе пан отець канонік.

Воевода - Так, дуже ризиковане... Але нехай Бог допоможе, щоб усе було добре... Нехай би ми й потерпіли трохи голодом, але щоб живими залишитися... Це моє бажання! Шановне панство!

Майже всі - О, так, аби живими остатися - це є головне для нас усіх!....

Економ - Але, шановне панство, зараз щось потрібно дати жовнірам їсти!... Я вже всі амбари вимітаю й так скупую, що менше ніяк неможна... А, що дальше робити - я не знаю нічого... Я прошу дати мені якусь пораду!... Так далі теж не можна!... (павза, всі понурили голови, смутні).

Воєвода - Порада тут дуже коротка, пане економє! Вам потрібно виходити з можливого... Чого неможливо, то ви не зробіте! Подивіться, скільки ще є в нас коней, яких можна вбити?! Ну й...

Полковник - (злегка зітхнув). Правда, правда, пане, воєвода - то буде подвійна користь: м'ясо й те зерно, що залишиться від харчування!...

Воєвода - Ну про це потім. Зараз потрібно нам добре розподілити свої обов'язки на випадок як будуть наступати козаки, щоб кожен виконав свою функцію!... Щоб дати доброго їм прочухана, а потім вирватись з цього пекла!... Коли б добратись до їх запасів, у них їжі досить. Думаю, що вистарчило би на місяць, а там буде видніше, може й поміч наспіє від королівського війська!...

Полковник - Я, пане воєвода, беру на себе з панами офіцерами перешикувати наш гарнізон так, щоб був у цілковитій бойовій готовості до всяких нападів і, навіть, до несподіванок!... По цій справі буду говорити з панами офіцерами окремо й з військом теж. Жовнірам я трохи піділю лицарського духу за вітчизну й нагадаю наших лицарів тощо. Що до укріплення, то я думаю, ще одну браму трохи укріпити та поставити ще кілька гармат, а інші місця, здається добре укріплені.

- Воевода** - Маю надію, що пан полковник з цим завданням цілком справиться!... А що скажуть панове?... (звернувся до присутніх).
- Пан II** - Так, так, пане полковнику, це належить вам, ви це повинні зробити...
- Пан III** - А, пану хорунжому й панам офіцерам треба так постаратися, щоб жовніри мали настрій до боротьби й не вступали своїх позицій до самої смерті!...
- Пан I** - О, непосоромимо свою честь і свою вітчизну. Про нас колись історія скаже, що ми були справжні герої - витримали найтяжче горе в осаді й витримали, не здались... О наша честь, наша ойчизна!...
- Офіцер II** - Ми завжди виконували з честю накази й тепер виконаємо за нашу отчизну, віру й честь!... Ми з гордістю положимо свої голови, але на полі бою.
- Офіцер I** - Будемо стояти непохитними на своїх постах і ніяка сила нас не здвине!
- Офіцер III** - Так! У цьому нехай, шановне панство, буде певне, що ніяка сила нас не зрушить.
- Дехто з панів** - Воно інакше й бути не може! (Павза) (стук у двері).
- Воевода** - Прошу, прошу!... (всі оглянулися, входить Галя, вона зодягнена в одягу польського жовніра. Її вигляд справжнього лицаря, пізнати не можна, що вона дівчина, Галя мусить бути красива, витримана, мужня).
- Галя** - (в дверях). Мені можна?! (всі оглянулися).
- Всі** - (спочатку не впізнали, а потім зорієнтувалися). О, о - о просимо, о.. о просимо!...
- Полковник** - О, панна Галя! Панна Галя подібна на справжнього польського воїна, ніхто не впізнав би вас, коли б не придивився ближче!

Хорунжий - Панна Галя справжній лицар і ця одежа до лица!... Панна Галя наче в ній родилась!...

Офіцер І - Наче родилась справжнім лицарем! (підхвativ на слові до слів хорунжого)

Хорунжий - О, як чудово, о, о, як чудово, о, о!...

Воевода - Де ти була, моя ясна зоре? (підійшов ближче до неї). Ти, наче чогось збентежена?! Щось, може, трапилось?! (Галя ніяково).

Галя - Ні, нічого, нічого, мій любий татусю!... Це після того, як я була в стані козаків!...

Всі - Що - о - о! В стані козаків? ! Ой, ой, ой! .

Воевода - Як же ти добралась, моя ясочко? І чого ж ти ризикувала життям?... А головне, чому неповідомила, що ти теж ідеш на вилазку? Ти могла би загинути й ніхто не знав би де ти поділася! моя ясечко!...

Галя - Я сама незнаю, як воно трапилося, що я опинилася в ворожому таборі. Я була спіймана одним, видно їхнім полководцем, коли ми були оце останній раз на вилазці...

Полковник - Якже ж, ви, зісталися живі від цих схизматиків? Ви ж могли погубити себе, дорога панно!.. Як ви ризикували собою? Це з вашого боку справжнє лицарство!...

Галя - О, я вмю теж виходити сухою з води!... Цей, їхній лицар, хоч і мав мене в своїх руках, як упав мій скакун, але разом з тим він мене відпустив живу... А я була в цілковитій від нього залежності... Видно й у них є благородні воїни!... Вони теж знають людську честь!

Воевода - (незадоволено). Благородні... благородні! Лицарі... Г...г...г... Що там ви побачили в них благородного?! Всі вони мужва, бидло

погане! (незадоволено пройшовся кілька кроків)

Галя - Е, ні! цього, татунцю, не кажіть! Як би всі вони були неодуковані, то цей лицар не відпустив би мене живу! Він міг зі мною зробити, що хотів би, але він цього не зробив!... От у цьому я вбачаю в них благородство!... (в дверях з'явився ксьондз, сивий козак з торбиною заплечима. Його трудно впізнати й зовсім неподібний до попереднього ксьондза).

Ксьондз - Ось хто піде в стан схизматиків і за допомогою панни Марії осліпить їх!... (побачив Галю). О, панна Галя!... Я, даліуб, невлізнав!... От які наші панни - лицарі... Та, панну Галю, можна цілком прийняти за порядного жовніра!... Щоб таких панночок, пан воевода мав хоч із тисячу в своєму розпорядженні, то можна виступати проти козаків!...

Воевода - О, вона в мене вмис володіти таксамо зброєю, як перший ліпший жовнір!...

Полковник - Та... ще... й добрий жовнір!...

Галя - (трохи завстидалася) Ні... ні... це занадто! куди мені рівнятися до жовніра!... (вибігає)

Ксьондз - Бачите, пане воеводо, що, навіть, наші панни готові йти на жертву для вітчизни!... А я, як пастир, піду перший! І надіюся виконати святе діло для спасіння нас усіх!... (полковник слухав ці слова й йому зробилось ніяково - підійшов ближче до ксьондза).

Полковник - Прошу, отця, простити мої нерозумні слова!... Я... вас... образив!... Я... беру свої слова назад!... Тепер я бачу справжнього борця за віру й вітчизну... (кланяється ксьондзові).

Ксьондз - Не мені прощати вас, пане полковнику!... Просіть пробачення в пана Бога й просіть Його, нехай утримає язика вашого від хули на слуг

своїх... (звернувся до всіх) Так, ясновельможний, я піду в стан нечестивих, а ви моліться Богу, нехай допоможе мені затьмарити розум схизматиків... Я піду за віру й вітчизну.

Восвода - Я ще раз скажу, що ризиковане діло взяв на себе Отець!... Надзвичайно ризиковано!... Може щось інше придумати?...

Ксьондз - З вірою в Бога, ніяке діло не може бути ризиковане. (подивився у вікно) Ну, мені, пора, ніч настала й стан нечестивих буде спати.

Восвода - А вартові?

Хорунжий - Вартові, отче, як вас так побачать, то затримають: це в доброму випадку, а як з далека - то можуть і стріляти...

Ксьондз - Я піду тайним ходом і надіюсь пройти вартових, непотурбувати їх! Прощайте!... (поклонився до всіх і вийшов, всі його проводжають і виходять за ним).

Восвода - До побачення! Хай вам Бог допоможе зробити святе діло за віру й вітчизну. Бог ваш спаситель, Його ми благаємо стати на допомогу вам! (всі вийшли) (сцена порожня, виходить Галя сама).

Галя - (ввійшла помалю, трохи постояла, подумала, вийшла посеред кону й промовила спокійно, але виразним голосом) Кажуть, що козаки дурні... що... вони невірні хлопи... О, ні, у них є прекрасні лицарі!... Цей, що мене пустив і допоміг мені сісти на коня... О, який він красивий, які в нього красиві очі... а стан... Я ніколи жодного панича чи офіцера не бачила такого як він... Я... я... його любила (павза, дивиться вниз) я, здається пішла б за ним на край світа... Який він ласкавий... О, я... мушу його ще раз бачити... Я знайду час і місце, щоб ще раз по-

розмовляти з ним!... Ох, якби то він знав, що я його так сердечно покохала? О, ні, ні, він... він цього не хоче знати й він, мабуть, цього й знати, не буде!... (переживає) А серце... серце чогось болить не болить, сама не розберу: його наче хтось ножем проколов... (сумно) Нащо мені ця краса, про яку мені кажуть, що я красива, що я... (вздихає) що за мене віддадуть своє життя, так мені часто кажуть... Ох, як мені це все остогидло, як мені надоїли оці залицяння цих офіцерів... Вони мені чогось чужі, чогось я їх ненавиджу!... Але я не віддам себе нелюбам на поталу!... (співає)

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі?
Нащо личко молодес
Веселе дівоче.

Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
От вітру линяють.

Нема кому розпитати
Чого плачуть очі!
Нема кому розказати
Чого серце хоче.

Плаче серце, плачуть очі
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше
Щоб вітри почули.
Голосніше, жалібніше
Щоб вітри почули.

(перед закінченням пісні, входять подружки Галі: Стася й Казя, вони зупиняються в дверях і дивляться на Галю й слухають пісню, підходять ближче).

Стася - Чого це ти, Галю, завела таку сумну пісню? (Галя трохи здригнулася, а потім дивиться на подруг і нічого не відповідає).

Казя - Галю, що з тобою, що це ти така сумна? (підійшли ближче до Галі, пригортають її до себе) Може щось лихе сталося, чого ти мовчиш?

Галя - (переживаючі) Нічого, мої кохані... це я так собі!... Мені чогось тяжко на серці... Я кудись би йшла, бігла б, летіла б і сама не знаю куди? !.....

Стася - Що сталося, скажи, не крийся перед нами!.. Ми твої вірні подруги... Чого ти скриваєш щось від нас? !...

Галя - Ні, ні, я не таю нічого перед вами, я цього не можу затаїти!... Я... я... люблю його.., й за ним готова піти на край світа!...

Стася, Казя - (разом) Пана Сигизмундта? !

Галя - О, ні, ні! Я його (шепче) пана Сигизмундта ненавиджу!

Казя - А, може, пана Станіслава?

Галя - Ні, ні, ви, невгадаєте ніколи!...

Стася - Напевно пана Франца?, але, він... (напівголос) має другу...

Галя - Ні, мої кохані: я полюбила свого ворога, з яким я зустрілася на останній нашій вилазці, в бою!... Я цього козака - лицаря - красуня полюбила!...

Стася, Казя - (разом) Козака?! Єзус Маріє!! Ти полюбила козака??!

Казя - Ти полюбила нашого ворога? Якже це ти могла? Як могло повернутися твоє серце до нього? !.

Стася - Ні, ні!... Ти, жартуєш з нами!... Ти, щось таїш перед нами?

Галя - Я нічого не таю!... Я... думала затаїти, але не могла!... Я відкрила свою таємницю перед вами - це правда... Я його люблю, я здається, нізакого не проміняю його!... Якби ви його бачили б, то напевно полюбили б його!...

Казя - Як,.. хлопа; козака?.. Ні, нізачо в світі!

Галя - Не кажи, не кажи, коли в тебе є серце!
О, з серцем нічого невідіш!... (встає, співає)

Де то ти козаче?

Він не бачить і не чує,

Як дівчина плаче! (подруги дивляться на
Галю й дивуються)

Плаче гірко слізеньками

Свічечкою тає,

Нарікає свою долю

А за що не знеє... (втирає сльози,
подруги й самі посмутилися, дивлячись на
Галю)

Галя - (відходить від подруг на середину кону).
Я... я найду час, я найду місце, щоб його ще
раз побачити.... (тихо співає.)

Завіса

ДІЯ ДРУГА.

Декорація: широкий степ. В глибині кону очерет, за очеретом річка. Далеко видно мури польського замку. Темна ніч перед ранком. Біля очерету, в глибині сцени, стоять два вартових козаки з рушницями. В глибині невеликий горбик, на степу трава. Вітер колише очерет. А потім робиться день. Видно, як сходить сонце. Вартові ходять по степу

Вартовий I-й - Так, ото я й кажу, хоч і давненько було, але пригадую собі, що страшна була картина (креше вогонь, закурює люльку), коли налетіли були польські жовніри, то, що ти собі думаєш... Невитримали наші, прийшлося хто куди урви та тікай. Я, з переляку, ну, а я ще був молодий, виліз на велику, кріслату грушу в своєму садку й дивлюся, що воно далше буде, а налетіло їх, мабуть, чоловік із двісті; ну, а хутір, знаєш, невеликий: почали бити, рубати кого попало, кого живим могли спіймати, а хати й все майно, Боже мій, Боже мій, як охопитилося полум'ям, так наче в пеклі...

Вартовий II-й - Як ото, ти, висидів на тій груші? Як вони, тебе, не помітили?! Велике маєш щастя!...

Вартовий I-й - Еге, якби були помітили, то оце, мабуть, не довелось б отут з тобою закурювати.. Ну й міцний оце в тебе тютюнець, де, ти, такого взяв?

Вартовий II-й - Та, це я так начебто й свого трохи призапасив. (сміється) А добрий бакунець?!

Вартовий І-й - (помахав головою, що добрий тютюн)
Як розгорівся вогонь, як почали діти верещати, Боже, не своїм голосом, а вони, прокляті, ловлять дітей і живцем кидають у вогонь. А я все це спостерігаю й хотівби так і кинутись на ворога, та, ба, несила... Гірше пекла, кажу тобі!... Скотина реве, пси гавкають, коні ржуть - страшно!.. Хто де міг, то по льохах поховався, а може, ще десь, я то якось залишився живим, а хто попався в руки, то тому й гамба була!...

Вартовий II-й - Так, ти, таки кажеш, що добре про це все знаєш? І про нашого отамана добре знаєш?

Вартовий І-й - А, знаю, як же ж мені не знати, коли ми з одного хутора: родились, росли разом. Хоч він трохи й старший від мене, але ж ми один одного добре знаємо.

Вартовий II-й - Так, так я чув, що він бідняга дуже потерпів, що його розорили: хату й все спалили, жінку в огонь живу кинули, дітей, здається, теж повкидали в огонь, а він сів на свого коня й кажуть, просто на двадцятьох кинувся: кількох порубав і прорвався в степ. О, кажуть, що він дуже добрий козарлюга. Він і в Туреччині був, здається, й у неволі, навіть, був!...

Вартовий І-й - О, добрий козарлюга! А в неволі таки був, а от, що до його дітей, то хтось начебто бачив, що дівчинку його якийсь із жовнірів узяв на коня й повіз з собою, бо я, навіть, чув як вона бідняжка верещала...

Вартовий II-й - А чи женився він удруге?

Вартовий І-й - Боже збав, де там, він такий вірний своїй сім'ї - часом пригадає, як буває десь зійдемося разом. Яж таки добре знав його

жінку, а діточки такі гарненькі були, кажу тобі, як янголята.

Вартовий II-й - Але де там, мабуть, її в живих немає, а може десь виросла та гарна красуня й продали в Туреччину.

Вартовий I-й - Набідився він бідняга, о набідився... І зараз нашим отаманом... І сказати, непоганий чоловік! А що вже ляхів ненавидить, то кажу тобі, що готов на смерть піти, але не здатися їм у руки!...

Вартовий I-й - А пам'ятаєш отамана Журбу, ото як ми ходили з ним на турка, добрий теж був козарлюга!...

Вартовий I-й - А чому ж не пам'ятаю, пам'ятаю. Нічого казати, теж був добрий козарлюга!... А Свирида пам'ятаєш - теж був добрий козак, а, що вже любив товариство, то здається, кращого товариша не треба було шукати. (ходять, курять). Любив чарку випити, але в бою то міг іти один на десятьох і їм не піддатися. (входить вартовий 3-й)

Вартовий III-й - Що ви ще тут не заснули? Скоро будемо до куреня відправлятися!..

Вартовий I і II-й - Та вже почало світати!...

Вартовий III-й - Так, так, гарний ранок настає. Дивись, як сонечко червоніє!... Пригоди не трапилось?

Вартовий I і II-й - Ні, слава Богу, все спокійно!

Вартовий III-й - Ну, то я піду на третю стійку. подивлюся чи там часом хлопці не поснули?! (пішов) (павза)... (В очереті щось зашарохотіло)

Вартовий I-й - Хто йде? Хто йде?! (обернувся до очерету й дивиться)

Вартовий II-й - Хто, відомо хто... Хто ж тепер може ходити... Мабуть качка... Або вітерець... А... може й русалка хоче з нами пожартувати (обернулися і дивляться на степ) (в цей час, якраз крадучись ішов ксьондз, трошки підняв голову, подивився й скрився в очереті. Його глядачі повинні бачити).

Вартовий I-й - Ну, вже й сонечко сходить, підемо до куреня.

Вартовий II-й - А, мабуть, що підемо (помаленько пішли) (Ксьондз зодягнутий у козацьку одягу, вийшов зза очерету, подивився кругом і каже:)

Ксьондз - Єзус Марія!.. захойте мене від очей невірних, проклятих схизматиків... Сюди якось я добре дійшов, але, що дальше то й сам непридумаю? Що мені прийдеться казати, як побачу козаків?... Але... нічого... щось придумаю... Добре, як вони мене непізнають, але як пізнають, то нездобровать мені... Але, що буде то й буде. На Бога надія! (чути гомін, балачки) Здається сюди йдуть! Потрібно заховатися, а потім побачу, що дальше буде (ховається за очерет) (входить Кочубей і Степовий, перед входом щось говорили, але мови розібрати не можна було).

Кочубей - Плюнь, Степовий, на це діло, плюнь, кажу тобі! Ніколи бабі не піддавайся, баба до добра не доведе! (виймає люльку, набиває тютюном, обидва закурюють)

Степовий - Ех, Кочубей, Кочубей! рад би я плюнути, але не плюється. Я, здається, бачив чимало гарних дівчат, але такої красуні, здається й нездидав... Ти якби її побачив, то також би влюбився в неї. Вона справжня садова

квітка. А яка мужня. Мені чомусь і віритись не хочеться, що вона полячка. Вона наче не схожа на польських панянок, а я їх теж чимало бачив у Варшаві. Ох, якби вона українка, то я б щось інакше подумав!.. Щось я не бачив з польських панночок таких лицарів, як оця! Та, навіть, і не чув, щоб такі колись були. Приходилось скрізь бувати, але такої не бачив. - Це є справжній лицар, але не польський! (жолобає люльку, павза) А ти віриш мені, за щоб я не взявся б, що би я не робив, все вона й вона, так і стоїть переді мною... (тяжко здихає)

Кочубей - Вона, кажу тобі, вража дівка - чарівниця!.. Ти батюшці отцю Івану розкажи, нехай він тебе відчитає. Нехай відніме цю вражу силу від тебе й тоді тобі стане легше...

Степовий - Невідчитає, о ні, вже видно мені на роду написано - пропадати від дівочих ясних очей...

Кочубей - Не дівочі ясні очі звели тебе, а вражою силою вона причарувала тебе (підійшли ближче на середину). Це вже я бачу по тобі... Воно так і є, а не інакше.

Степовий - Ні, Кочубей, ти цього не кажи, не вражою силою вона причарувала мене, а своїми ясними очима, своєю красою: обличчям, собою й своїм привітним поглядом...

Кочубей - Несперечайся, Степовий, без вражої сили такого молодця лицаря як ти, дівчині, та ще й шляхтянці, не обійти... Тут щось непевне сталося, щось нелюдське - чарівне...

Степовий - Як зараз пам'ятаю про її зустріч зі мною. Ото, як вони зробили вилазку, ну, а ми їх таки добренько почухрали, то тоді я її побачив не дівчиною, розумієш, не дівчиною, а лицарем. Вона летіла просто на мене

з шаблею піднятою догори. Я управився з кількома й бистро обернувся до неї на зустріч. Якби їх було кілька, то може не осталося б і її в живих, але я побачив, що вона одна, ну, думаю, піймаю цього воїна живим. Вона підскочила недалеко мене, а її кінь чогось зашпортнувся, вона впала на землю... Я підбіг ближче, побачив, що це не воїн, а звичайнісінька дівчина, бо шлем її відскочив з голови й видно було прекрасні коси. Я теж зліз з коня й підійшов до неї ближче й глянув їй ввічі - я побачив неописану красу. Серце мое так і забилося. Вона мене попросила підвести її, я, сказати тобі, на той час забув, що вона шляхтянка - допоміг їй піднятися і вона сіла на свого коня, бо він теж піднявся неушкодженій. досить привітно всміхнулася й сказала: «Прощай козак, прощай лицар!» Я її незатримував і вона поїхала. Я довго дивився їй услід, аж поки вона незакрилась за браму. Її усмішка, її очі, її краса, її коси - все це запало мені глибоко в серце. І я ніяк не можу це все забути. Це зараз мене мучить.

Кочубей - Як хочеш так і думай, а я все буду стояти на тому, що тебе обійшли вражою силою. І тобі слідувало б попросити батюшку відчитати тобі це (ідуть на другий бік сцени).

Степовий - Ет, брате, я добре знаю, що мені й Київському митрополитові не відчитати. (за цими словами пішли. Ксьондз весь час підслухував їхню балачку й як вони пішли, він вийшов на кін).

Ксьондз - Так от хто вибив із сідла Галю. От кого вона зачарувала... Гм... Гм... Добре було б за допомогою Галі заставити його танцювати під нашу дудку. Про це треба добре обміркувати - це теж синиця в жмені!.. Галя таки справ-

ді гарна панночка... Але чи захоче вона піти на якусь підмову та чи захоче ризикувати своїм життям? Тут я буду старатися всі хитрощі застосувати, але як не вдасться, то прийдеться попросити Галю на допомогу. По ньому видно, що він нею дуже захопився. З його слів можна зробити висновок, що він закоханий та ще й добре. Але бач і хлоп має смак у жінках, і хлоп розбирає, що то є гарна панночка. Але ніде правди діти, він теж є гарний (павза). О, здається, сюди йдуть козаки. Треба ще приховатися й підслухати, що вони будуть говорити між собою. Потрібно знати їх настрій, чого вони хочуть і чому не йдуть на приступ?.. А головне, як з ними розмову розпочати. Треба якось так, щоб неспізнали ворожі хлопці... А то, як упізнають то повісять. Заплатять за своїх братів, о заплатять!.. (ховається) (запорожці йдуть з другої сторони, щось між собою сперечаються, всі добре на підпитку, вийшли на кін).

Запорожець I-й - (старий сивий) І чорт його батько знає, що він думає, чого не дає нам добивати ляхів із їх нори. Велика важність ляхський замок. Ми й не такі брали, а це... (плюнув) теж упаде від наших гармат, о, впаде!!!

Запорожець II-й - Так от піди ти з ним поговори, стоїмо перед проклятим ляхським гніздом і слухаємо, як ляхи з стін лають нас, сміються над нами, кидають каміннями... у! прокляті!.. почекайте... ми вам покажемо ваші жарти!.. Будуть ці жарти на ваших плечах списані!.. Почекайте!.. почекайте!! (махає туди рукою)

Запорожець III-й - Отаман, бачте, хоче виморити ляхів голодом (спокійно). Хочє щоб менше було крові. Краще, каже, нехай видохнуть голодом, ніж ми маємо даром проливати свою

кров... Каже, ми ще встигнемо, вони ніде не дінуться хіба сами подохнуть!..

Запорожець IV-й - Голодом, голодом!.. Тут ми будемо стерегти якусь сотню чи дві, тимчасом тисячі йдуть! (сердито плюнув і почав закурювати). Та й почім ми знаємо, що в них немає, що їсти? А може вони мають ще на рік і ми теж будемо їх стерегти, щоб ніхто не вкрав!.. Добре діло гаяти час. На нас чекає ще не один ляшський замок, якого треба здобути!

Запорожець V-й - Коли так будемо воювати то поробимося бабами!.. Ні як хочете, а потрібно б примусити отамана йти на приступ!.. (ксьондз весь час слухає розмову запорожців і нарешті сам підійшов до них).

Ксьондз - Здорові були, братики!..

Всі разом - Здоров, батько (розступилися, дали йому місце)

Ксьондз - Про що це, ви, толкуєте?

Запорожець I-й - Та ми толкуємо об тім, що давно би пора нам іти добивати ляхів у їх гніздах, а ми стоїмо та слухаємо, як вони нас бабами називають!.. Дражняться наче з псами.

Ксьондз - А, ви, давно стоїте тут?

Запорожець III-й - А, ти, хіба не знаєш?

Ксьондз - А почім мені знати! Я тільки но прийшов до вас!..

Дехто - Он як! Ага... а!..

Ксьондз - І прийшов не із близької сторони. Ой, братики, із далекого краю.. Із самої Туреччини!

Запорожець IV-й і інші - От воно що?!

Ксьондз - Я п'ятнадцять літ був у неволі в турків.

Запорожець II-й - Ой, ой! п'ятнадцять років був у неволі?! От так штука (між запорожцями тиха балачка, дивуються)

Ксьондз - Може чули про кошового Білоуса?

Дехто з гурту - Якже не чули, чули. Деякі пам'ятають його добре!... Він умер літ десять тому назад.

Ксьондз - Так от з ким я ходив, до берегів Анатолії на човнах, о давно це було, давно!... (задумався). Піднялася, братики, буря, розкидала наші човни по морю й наш човен якраз прибило до турецької військової галери. Ну, тут нас турки взяли в неволю. Повезли нас у Царьгород і там розпродали. Мене купив араб-характерник. (павза) Щож, братики, нічого гришити, хоч араб і невірний, а все ж добрий чоловік. Мало того, що відносився до мене добре, але ще й вивчив мене характерству.

Запорожець III-й - Так, ти батьку, й характерства знаєш?

Ксьондз - Знаю та ще не яке небудь, а арабське! (вищим тоном відповів).

Запорожець IV-й - А ну, батьку, будь ласка поворожи, узнай чого ми стоїмо й дивимось на прокляте ляхське гніздо? Сидимо, наче квочка, на яйцях!...

Запорожець I-й - Поворожи, скоро ми підемо брати ляхів, що думає огаман, що не дає нам волі добивати їх?!..

Ксьондз - Ну добре!.. Ставайте півколом на крок від мене... (козаки кругом, а ксьондз посередині) Ставайте на коліна, обіпріться на шаблі й дивіться в землю!. (козаки так зробили) Ну, а тепер мовчіть, нерухайтесь!.. Я починаю!.. (почав робити незрозумілі якісь рухи й вимо-

вляти незрозумілі слова. Так робив хвилин 2-3, потім припав до землі, полежав мінут 2, потім устав і крутить головою - павза)

Запорожці - Ну що, узнав?.. Що узнав?! Говори швидше (піднялись на ноги).

Ксьондз - Стійте, стійте! Так я узнав, що вірить не хочеться (павза). Ставайте ще раз як ставали, поворожу ще!.. (запорожці стали як перше, ксьондз почав те саме робити). Вставайте! Більше того, що я взнав, уже більше взнати не можна!..

Запорожець І-й - Ану, батько, скажи, що таке ти узнав? (всі напружено чекають).

Ксьондз - То, що я узнав і говорити не хочеться: ох, ох, ох!.. І що воно на білому світі робиться й як оце Господь терпить таку неправду!.. (зі вздохом сказав і опустил голову, начебто втер сльозу). Слухайте, братики, отамана чорт обплутав. Він має недобре на думці: задумав продати вас, а з вами й святе діло за золото й почесні ляхам!.. (козаки передивились між собою). От і тримає вас тут без руху, а сам торгується з ляхами (запорожці зашуміли від незадоволення). Ляхи, братики мої, народ хитрий, вони хочять провести отамана. Торгуються з ним, дають йому золото й гетьманство, а разом з тим очікують королівське військо. Але отаман і ляхи помилються в розрахунках. Ви виберіть собі отамана й візьміть приступом ляшське гніздо!..

Запорожці всі - (між собою підняли голос незадоволення) Потрібно зібрати раду!.. Ходім, будем бити в котли на раду!.. (за цими словами вийшли, ксьондз за ними. Довга павза. Входить отаман, а за ним старшина. Отаман сів на якійсь деревині й замисливсь. За ним зараз ведуть польського перебіжчика)

Отаман - (До перебіжчика) Ну, тут і розкажи все толком, а ми послухаємо, тільки не бреш, бо за брехню нездобровати тобі!. (перебіжчик став напроти отамана, а кругом старшина і розказував)

Перебіжчик - Бог свідок, ясновельможний пане отамане, я навіть не лях, а литвин!.. Козаки мені не вороги. Я їм зла не бажаю. Коли я до цього часу не втік із замку, то це тому, що воєвода дуже придивляється, щоби не було втікачів. І ще тому, що я знаю, як пани козаки не люблять ляхів, а мене можна легко прийняти за ляха. Але зараз мені все рівно, де не пропадати, то пропадати, тут чи в замку... Там скоро всі з голоду здохнуть: їсти зовсім не стало!.. Так, ясновельможний пане, в замку мене чекала голодна смерть, ну, а тут у пана може й ні... Може, ясновельможний пан отаман, буде ласкавий непогубить чоловіка нічому не винного!.. (після цих слів низенько поклонився отаманові).

Отаман - Чи не маєш охоти пробратись через наше військо для того щоб повідомити ляхів, що робиться в замку?

Перебіжчик - Хіба, ясновельможному, невідомо, що помочі нізвідки чекати, що зараз ніхто не дасть помочі воєводи... І, я, не лазутчик і не посланець воєводи, а просто бідний литвин, який утік з замку від голодової смерті. (чути звук котлів - запорожці скликають раду).

Отаман - Що це таке?!.. Неначе раду збирають? (до старшини, павза. Вбігає Степовий, сильно схвильований, витирає піт з чола)

Степовий - Батьку, отамане! Козаки раду збирають!

Отаман - Відведи його! (показує на перебіжчика до козака, що стояв оддалік) Раду збирають?!..

Без мого відому й навіть старшини? Дивно!.. (всі здивовані) Хто ж це їм дозволив?.. Тут щось та є, що без нашого відому... (Прислухається до звуку та голосу, який десь далеко чути)

Степовий - Чорт їх батька знає! Вони, або билини понаїдалися, або горілки понапивалися, або їх хтось обійшов!.. (понурих голову).

Отаман - Цього в мене ніколи не було, відколи я отаманую!... Це щось незрозуміле для мене?! Але нехай збирають, ми вияснимо, що воно має значити!..

Степовий - Якийсь їм ворог наговорив, що ти продав їх ляхам, ну, вони й підняли дим коромислом...

Отаман - О, дурні, дурні!.. І коли вони будуть мати розум? За ними дивися й дивися, а вони щось укоять!. (за кулісами збільшується гомін козаків і наближається ближче. Отаман і старшина дивляться в сторону козаків. Гурт козаків вийшов на сцену, а позаду ксьондз щось шепоче то одному то другому козакові - підбурює їх).

Запорожець I-й - Ось він і є, допитаємо його!..

Запорожець II-й - Що там допитувати, геть його!!

Декілька разом - Ні, без суду не можна, судити його потрібно!! (п'яні трохи)

Отаман - Що сталося?! Хто раду збирав?! (так голосно крикнув, що заглушив усіх).

Декілька разом - Ми узнали, що ти продав нас ляхам! (в гурті шум стихає)

Отаман - От так штука!.. Я продав вас ляхам? (підійшов ближче до козаків).

Запорожець I-й - Так, продав і чекаєш приходу ляхського війська, недопускаєш нас здобувати замок!.. (хитаючись п'яний).

Отаман - Е, та я бачу, що вас вражі ляхи обійшли, обдурили!.. Скажіть, статечне діло мені продавати ляхам?! Га? На який чорт мені їхнє золото, їхні гроші? Для кого? Може для тих дітей і жінки, що живими кинули в огонь? Га?.. (козаки попустили голови вниз, на них це вплинуло) Хіба може бути, щоб хтонебудь із нас лицарів, заприсягнувши стояти за віру православну й за матір нашу Україну, наважився б змінити клятву?!.. (павза, подивився по всіх) Скажіть, сини мої?.. був приклад, щоб хто із нас змінив клятву й не стояв до останньої каплі крові за святую віру?! Бог попустив за гріхи ваші, обдурити вражим ляхам вас на нашу погибель, обдурити на те, що б ви неслухали своїх отаманів, пішли коп'єм добувати ляхів із укріплення й положити свої голови!.. (Все сказано впливовим голосом і козаки, навіть, самі задиркуваті, піддалися - довга павза).

Запорожець з задніх рядів - А, батько отаман, таки правду мовить! На який йому прах ляшське золото? Візьмемо замок і так воно буде його!..

Запорожець II-й - Скажемо йому, як було діло!..

Запорожець I-й - Ні, отщо, нехай сам характерник узнає його, та нехай характерник йому скаже те, що говорив нам!. (Ксьондз побачив, що діло клониться не на його сторону, втік, що козаки його не помітили).

Запорожець III-й - Нехай характерник вийде сюди... (оглянувся за характерником). Характерник, характерник, іди сюди. (Всі оглянулися за характерником, але його нема, павза).

Отаман - Панове козацтво, якого ви шукаєте характерника, чи не він вас обдурив?..

Запорожці - Так, так, він був тут з нами, а зараз утік!

Запорожець І-й - (старий козак, зняв шапку). Так, батьку, він, він нам отут ворожив, на цьому місці, а зараз утік!..

Отаман - Деж той характерник, ведить його сюди!

Запорожці - Ох, батьку, його вже нема, мабуть, чорти ухватили. (оглядаються навколо). Він як крізь землю провалився!..

Отаман - Ну, от, так воно й є!.. Характерник був ніхто інший, як лях!..

Запорожці - Так воно є! Так, так!.. Прости, батьку, прости, отаман!.. Вражий лях обійшов нас! (низько кланяються отаману, павза).

Отаман - Не один лише лях обійшов вас, а обійшла ще й горілка. Яж казав, щоби ви не дуже її дудлили, а ви все своє, та й своє: смокчете, як риба воду!..

Запорожці - Та... воно... таки й вірно, прости нас батько!

Отаман - Нехай вас Бог простить!.. (трохи постояв, а потім пішов, за ним вся старшина, запорожці самі)

Запорожці - (один до другого) От біда, от біда!.. Вже така напасть, що й не снилося!.. А вся вина - вражі ляхи. Ну, то постійте, доберемося ми до ваших гнізд, ми вам покажемо!.. (гомоніли між собою й розходилися. Павза, зайшов отаман і Степовий. За ними ведуть перебіжчика. Отаман сів як перше й допитував його.)

Отаман - Так ти говориш, що в замку їсти скоро не буде чого?.

Перебіжчик - О, ясновельможний пане, ще день, ще два й у замку ні шматка хліба не буде зовсім!

Отаман - Г-у-у-г-у-? (наче здивований).

Перебіжчик - Ой, зле, зовсім зле приходитьсья воеводі, хоч і міцний замок, але не встоїть він у ньому!.

Отаман - На вилазку все військо посилав воевода?

Перебіжчик - Все, ясновельможний пане, все до одного жовніра, навіть, на вилазці була дочка воеводи!..

Отаман - Як?! дочка воеводи була на вилазці?!

Степовий - (в сторону) Дочка воеводи?... так от хто?!

Перебіжчик - Дай Бог до завтра мені дожити, коли брешу!.. Дочка воеводи передіта лицарем. О, вона добре вміє їхати на коні - любого жовніра заткне за пояс.

Отаман - Ну, пан, ти побудеш з нами, поки замок не здасться. Коли замок буде наш, то тоді можеш собі йти на всі чотири сторони. Скажеш завести його(до Степового) в Павлюків курінь, та скажи козакам нехай добре дивляться за ним. Щоб його не пускали ні до задніх, ні до передніх рядів... Чуєш, пан, коли ти схочеш утікати раніш зазначеного часу, то будеш покараний. (перебіжчик низько вклонився отаманові. Отаман вийшов, Степовий і перебіжчик залишилися) .

Степовий - Так, ти, кажеш, що дочка воеводи була на вилазці?

Перебіжчик - А хіба я можу збрехати, ясновельможний пане? Була, була, я сам бачив! Та якже їй не бути? Вона, як я вже сказав, що любого жовніра заткне за пояс!.. Вона так їздить на коні, так стріляє та рубається на шаблях, що хоть самому пану осаулу! А яка вона красива!... Кращої, здається, й бути не може!..

Степовий - Ну, добре, пішли!.. (обидва вийшли. Деякий час сцена пуста, а потім уходить Степовий. Підійшов у глибину сцени, ліг на горбик на травці й дивиться вдаль на замок - задумався).

Охо, хо, хо!.. (співає пісню):

Зелений дубочку, чого похилився?

Молодий козаче, чого зажурився!

Молодий козаче, чого зажурився?

Чи коні пристали, чи з дороги збився?

Ні коні пристали, ні з дороги збився?

Тільки зажурився - без долі вродився.

(пісня може бути й інша, але така щоб уплинула на глядачів) (закінчив пісню, встає і підійшов на середину кону).

Так от хто вона, моя чарівниця - дочка воєводи!.. Боже праведний, нащо Ти попустив мене зустрітися з нею?!.. За одно її ласкаве слово і за один її ласкавий погляд, здається, віддав би все...

Завіса (тихо спадає)

ДІЯ ТРЕТЯ.

Картина перша

Польський замок. Великий мур. В мурах діри для гармат і рушниць. Видно гармати. Під мурами стоїть воевода й спостерігає за станом запорожців: то вилізе по сходах і дивиться через мур, то дивиться через «око».

Воевода - (сам до себе) З самого раня я спостерігаю за станом запорожців. Та все думаю про те, чи вдасться плян каноніка? (дивиться за мур) Вже сонечко зійшло, видно трохи метушаться, О! палять костри... А он там сідають на снідання. А он видно, мабуть, горілку п'ють. (павза) Але я нічого нового не бачу в них сьогодні: все те, що було вчора й позавчора (входить хорунжий).

Хорунжий - Добрий день, пане воеводо (віддав шапку, воевода подає йому руку).

Воевода - Добрий день, пане хорунжий!.. Щось може нового в гарнізоні?

Хорунжий - Ні, пане воевода, все по-старому... чекаємо на смерть!.. Можливо, пан воевода, бачить якісь зміни в стані запорожців?

Воевода - Ні! нічого, пане хорунжий!.. все так як і вчора. Прокляті схизматики й не думають, як видно про приступ.. (дивиться в стан козаків).

Хорунжий - Щож тепер? А чи живий отець канонік?

Воевода - Тепер трудно сказати щось: чи живий? а, може, його ще ноч'ю вбили схизматики?!

(паўза схилив голову, задумався, хорунжий дивіться кудись усторону. Воевода знов підняв голову й дивіться в стан козаків, врешті щось замітив) Пане хорунжий, пане хорунжий, дивіться, що там робіться - там... щось непевне...

Хорунжий - Є... видно наш патер підняв самотоу!..

Воевода - Так, так... видно, що так, а не інаچه!.. Бо такого я не спостерігав раніше!.. (потирає руки) О, колиб так було, колиб так було!.. (ходить весело по кону).

Хорунжий - Ну, значить, буде діло, пане воевода...

Воевода - Так... Так... Все, все готово?..

Хорунжий - Все, а пан полковник готується. В той час, як схизматики побіжать від стін, зробить вилазку й відбити хлібні запаси.

Воевода - О, о... дивись, пан хорунжий, якою толпою навалили вони до місця, де сидить отаман. О! нездобровать йому тепер, о ні! (радісно почухав руки, злегенька ехидно сміється. Увійшли: полковник, економ офіцер).

Полковник - Доброго ранку, шановний пане воевода (кланяється, воевода подає руку).

Воевода - Доброго, доброго ранку, пане полковнику! Прощу, прощу шановних панів ближче, прощу!... (подав усім руку, а ті віддали честь).

Полковник - Пан воевода, все на місці!.. Певно спостерігали щось нового?.. Я так і думав, що отець - канонік даром не пішов!..

Воевода - Здається, що щось кляе... (показує на стан запорожців) Щось там нині незвичайне, не те, що я спостерігаю щоденно!.. А, пан полковник, я знаю, добре діло надумали!.. Зразу за насущний та хап його сюди!.. О,... це було би гарне свято для нас. Це було би

щось надзвичайне - в тигра м'ясо вирвати!..
О. о. о... (засміявся, всі теж злегка усміх-
нулися).

Хорунжий - (який спостерігав за станом козаків під час розмови) Дивіться, дивіться, панове!.. Там щось робиться навідворіт!... Вони, навіть, і не думають про приступ, вони заспокоїлися і розходяться!.. (всі дивляться в стан козаків)

Воевода - Щось на те подібне, що заспокоїлись і розходяться (всі стурбовані) Але, що би це могло значити?.. (павза, всі переглядаються)

Полковник - А може пішли готуватися до наступу!.. (всі дивляться в стан козаків)

Воевода - О, ні, ні, на те не подібне... Щось запомало розійшлися, чогось наче голови поспускали... Видно плян каноніка невдався. (увійшов ксьондз і став в дверях).

Полковник - Видно, що невдався, колиб хоч сам живий вернувся!...

Ксьондз - Дякувати Богу (всі оглянулися) я живий залишився, але плян мій таки не вдався! Все з початку йшло добре, а потім... отаман їх переговорив і я ледви втік, що вони не замітили (понурих голову)

Воевода - І так остання надія на спасіння повинна погаснути!.. (сумно спустив голову, павза)

Ксьондз - Нехай, пан воевода, не журиться!.. Бог милостивий... Ще не все пропало!.. Там один красунь, друге місце займає отамана - закохався в нашу Галю!.. Ми із цього можемо мати велику користь... Я сам підслухав його розмову...

Полковник - А як це зробити?..

Ксьондз - Потрібно післати до козаків парламентаря з тим, що ми згодні здатися, але на пев-

них умовах. Нехай отаман пришло уповноваженого для переговорів...

Воевода - О, шановний отче,.. отаман такий певний у своїй перемозі, що про переговори й говорити не стане!..

Ксьондз - Так, пане воевода, так... Отаман не стане говорити про переговори, але серце Степового заставить його заговорити про це й приведе його до нас!.. А потім за допомогою панни Галі, він з ворога зробиться нам приятелем... О, я певен, що при допомозі панни Галі нам удасться зробити із Степового спільника!.. (непомітно увійшла Галя, зодягнена панною)

Хорунжий - О, так, так!.. Панна Галя всесильна, вона може заставити чоловіка піти на все! (Галя це все чула)

Галя - Навіть може зняти з неба зірки, пане хорунжий? !.. (жартівливим тоном)

Хорунжий - О, так, так!.. навіть зірки зняти!..

Галя - А щоб сказала пані хорунживна, колиб почувла ваші слова?..

Хорунжий - А хіба в неї нема очей?.. Що вона може сказати проти того, що я сказав? !..

Галя - Можливо й так, але залишимо це... ви кажіть, що таке й кого я повинна заставляти щось зробити?... Здається, так було мовлено при моїм приході?.. (глянула на присутніх).

Ксьондз - Так, так, ясна панно, від вас залежить багато!.. Підем, я скажу вам, що потрібно робити!.. (подав їй руку й відійшов ближче до публіки, залишив присутніх) Я, гадаю, дитино моя, що вам відомо, що батько, ви й усі, що знаходяться в замку - на краю загибелі... Кругом замку стоїть неумолимий ворог, який вирішив за всяку ціну погубити нас!.. Так,

моя дитино, ми всі загинемо, коли ти не врятуєш нас!.. (Галя зніяковіла).

Галя - Боже мій!.. Що я повинна зробити?!

Ксьондз - Ви повинні зробити те, що роблять герої в скрутний момент...

Галя - Іти в стан козаків і вбити їх начальника?

Ксьондз - О, ні ні, на вас буде покладене доручення не страшне: у війську наших ворогів є молодий отаман: друге місце від головного отамана... Він прибуде в замок для переговорів, а ви, дитино моя, повинні заставити його зробити те, що корисне для нас і тоді ми врятовані.

Галя - Але, як я маю це зробити?.. І чи буде він тут?..

Ксьондз - Думаю, що його серце заставить при нагоді прийти й забачити вас. Він вас бачив і зачарований вами. А, ви, трошки ласки, трошки надії на взаємність - і він ваш, а разом з тим і наш...

Галя - Ви кажете, що він бачив мене?..

Ксьондз - Так!.. Мало цього, що бачив: він зачарувався вами!.. Зрештою, бачити й не бути зачарованим вами - це неможливо (облесливо)

Галя - Але як і коли він мене бачив?..

Ксьондз - Підчас останньої вилазки, коли ви, як лицар бились між жовнірами проти козаків і він допоміг вам піднятися і сісти на коня, здається так щось було?..

Галя - О, так це він!.. (крикнула й зачервонілася)

Ксьондз - Так, він!.. Красивий, рослий запорожець!..

Галя - Так, так, це він, це він!.. (павза) Але почім, ви святий отець, вважаєте, що він за-

чарований мною?.. Не через те, що він мене лише бачив?..

Ксьондз - Коли я був у стані козаків, мені ненароком, по волі Господа, вдалось підслухати його розмову з його другом. Він клявся йому в тім, щоб любить вас без ума... (Галя опустила голову скриваючи, що й вона його любить) Я думаю, дитино моя, що вам для спасіння всіх нас, а також і себе не трудно буде розіграти роль любовної господині на шкоду схизматиків...

Галя - О, так, так!... для спасіння батька й усіх - я готова жертувати всім!... (схилила голову. Присутні почули ці слова й почали виходити, воевода самий останній вийшов, довго дивився на Галю)

Ксьондз - Нехай буде над вами благословення Господнє!... Хай допоможуть вам, дитя моє, в вашій справі й добрім намирі; Ісус і Пречиста Марія!.. Далше самі видумаете, як краще зробити для нашого врятування. (поблагословив Галю й вийшов. Галя сама).

Галя - Він буде тут!.. Я буду говорити з ним, мене просять бути з ним ласкавою й уважною, привітною... Та я... я б сама полетіла б до нього, щоб його ще раз побачити... Кажуть, що вони вороги... А мені чогось вони такі в серці близькі, такі рідні... О, чому я не родилась козачкою... Як мені подобається вільний степ України, вся її краса чарує мене і я її надзвичайно люблю... Чогось мені чуже це все оточення... Ці залиціння цих фронтових паничів... Цяцькованих офіцерів... Ох, якби я хотіла бути з їхнього роду: козацького славного роду... Не знаю, але відколи я почала сама все розуміти, мене тут нічого не приваблює, навіть Варшава й Краків... Вони

воюють проти нас... Якже ж їм не воювати, коли ми їх не маємо за людей... Ми до них відносимося, як до худоби... А вони ж люди та ще й досить гарні, розумні люди... Кажуть, що вони дурні, мужва хлопи... О, далеко не так... зовсім ні... (сіла на лавці, замислилася. Входить Стася).

Стася - А я тебе шукала, моя кохана! (до Галі)

Галя - А що сталося? (Стася підійшла і обняла Галю)

Стася - Та так, нічого, але я хотіла тебе бачити. А чого ти така сумна?.. (сіла біля Галі))

Галя - О, ні, я не сумна, я весела... Я... я буду його бачити... О, Стасю, мила, дорога Стасю, він буде тут!... Він зачарований мною... Ох... Мені дано завдання бути з ним любязною й ласкавою... Це добре, бо це не є проти моєї волі (поставали)

Стася - Хто цей «Він?»... Пан Францішек? (Галя зробила міну незадоволення)

Галя - О, ні, ні...

Стася - А, пан Сигизмунд?

Галя - Ні, ні... й не він!.. (відійшла трохи в сторону).

Стася - То хто ж?..

Галя - Він... той козак, який допоміг мені підчас вилазки повернутись додому...

Стася - О, Єзус Марія!.. Так ти й насправді любиш козака.

Галя - Чи люблю я його?.. Та... я... готова життя віддати за нього, чуєш, життя!.. (Стася хитає головою) Ти, Стасю, я бачу осужуєш мене за цю любов, але якби ти могла бачити в той час, коли я скинута конем лежала на

землі й він з голою шаблею підбіг до мене, коли б ти могла бачити його здивовання й навіть, переляк, що відбився на його прекрасному лиці, коли він зобачив, що я не жовнір, а жінка... Ох, Стасю, з якою швидкістю він допоміг мені встати... А потім виконав моє прохання, радше наказ, бо я крикнула голосно: «Підвести мене!» Як він елегантно допоміг мені сісти на мого коня... О, як це все було любязно й щиросеречно, що не можу тобі передати... (пройшлася трохи).

Стася - Але ж він нечестивий, схизматик, ворог нашої святої релігії, жадає нашої погибелі...

Галя - Він буде наш... Я заставлю його перемінити віру, заставлю жадати гибелі наших ворогів... Так, Стасю, я заставлю його зробити те, що послужить спасінню нам і йому... Він буде мій... (обнімає Стасю) Моя кохана, Стасю! Він буде мій, навіки, навіки, навіки мій! (тихо падає завіса).

Картина друга.

Ранок. Степ, трава. З одного боку видно шатри козаків. На траві сидять козаки, один з бандурою. Перед відкриттям завіси чути пісню їх. Завіса відкрилася, козаки співають, а бандурист приграє. Співають якусь пісню, її закінчення, але пісня мусить бути гарна, щоб уплинула на глядачів.

Козак I-й - Ех, браття, давно я не співав цієї пісні... Ще вдома та оце тут...

Козак II-й - Ану, Максиме, (до бандуриста) ушквар нам ще щось

Бандурист - Щож вам би такого видумати?...

Козак III-й - Заспіваймо браття; «Козака несуть».

Козаки - Ану, ану - ще і цієї - це гарна пісня.
(козаки співають, а бандурист приграє на бандуру).

Козака несуть і коня ведуть
Кінь головоньку клонить,
Кінь головоньку клонить.

А за ним, за ним
Його дівчина
Білі рученьки ломить... (2)

Ой, ломи, ломи
Білі рученьки
До одного пальця! (2)

А не знайдеш ти,
Та дівчинонько,
Над козака кохання! (2)

(пісню можна співати й іншу, аби підійшла)

Козак IV-й - (гарний, молодий) Ну, здається, наспівалися досить зранку. Варто б трохи ноги продрухати, а то геть засиділися... Ти, Максиме, заграй щось таке для ніг, щоб їх трохи роздрухати.

Бандурист - Як грать, то грать, що нам струн в когось позичать!... (грає, козаки майже всі танцюють. Перетанцювали)

Козак V-й - От тепер і на серці й на душі веселіше й на ноги легше!... (входить отаман з Степовим і кількома старшинами)

Отаман - Здорові були, панове козацтво!..

Козаки - Здоров, батько! (всі відповіли й низько поклонилися отаманові й старшині).

Степовий - Що, трохи засиділи ноги, панове!..

Козаки - Та, трохи подрімали, а ми їх роздрухуємо!..

- Отаман** - Вже скоро будемо друхати в поході, панове козаки!.. Вже не довго нам тут сидіти!..
- Козаки** - Та, ми, що отаман скаже те й будемо робити!.. (за сценою чути голос вартового: «До кого вам?» відповідь: «До отамана!» «А чого вам треба від нього?» відповідь: «А це вже наша справа!». «Як ваша то йдіть туди звідки прибули!». «Про переговори будем говорити від воеводи!». «Про переговори, так би ти й давно сказав! А то гецькається! Ступайте он туди, там отаман!» (вийшли два парламентарі, побачили старшину, що виділялася одежою від козаків і низько поклонилися).
- Парляментар** - Ми хотіли б бачити вельможного пана отамана!..
- Отаман** - А нащо він вам? (трохи вийшов наперед)
- Парляментар** - Пан воевода просить про переговори з паном отаманом!..
- Отаман** - Які можуть бути переговори між отаманом - хлопом - схизматиком і ясновельможним паном - воеводою?.. (трохи усміхнувся, всі старшини засміялися)
- Парляментар** - Ми нічого смішного не сказали, чого, панове, сміються?
- Отаман** - О! ми хлопи, простий нарід, весело на душі ну й сміємося, а сумтно - не заплачемо!..
- Парляментар** - Ясновельможний пан воевода, бажає здати вам замок, але з умовою. Про умови він буде говорити з вами через уповноваженого, якого ви пришлете в замок!..
- Отаман** - Цього не буде! (високим тоном) Так чи інакше замок буде наш, а з ним і воевода і всі будете в наших руках!.. І тому нам з воеводою

розмовляти немає чого!.. Так і передайте
своєму воеводі!..

Парляментар - Це отаман, твоє останнє слово?..

Отаман - Останнє!!!.. (дивиться в іншу сторону)

Парляментар - Ой, отаман!... запам'ятай, коли ми
умрем, то не так обійдеться вам наша смерть!..
(отаман кивнув головою, що більше не хоче
розмовляти й парляментарі злегенька вклонилися
й вийшли, козаки, які стояли збоку весь
час і слухали розмову, теж скрились за кулісами,
лишився отаман і старшина)

Степовий - Отаман! побувати в замку єсть зараз
нагода й нешкодило би!

Отаман - А пощо нам до них іти?

Степовий - Та хоть би, батьку, й за тим, щоб подивитися,
що й як там у ляхів!..

Отаман - А хіба ми не знамо, що в них там робиться?

Степовий - Воно то так, а всеж непошкодило би!..

Полковник I-й - Пожалуй, Степовий і добре каже!..

Полковник II-й - Що говорити, хоч чутки й вірні,
але краще своїми очима побачити...

Отаман - Ну, коли, панове, ви так думаете... то
скажіть, кого пішлемо до ляхів?...

Степовий - Пішли, батько, мене!..

Отаман - Тебе?! (тривожно).

Степовий - Не бійся, батьку, ляхи мені зла не зроблять!..

Отаман - Воно то так, але хто їх знає, що вони
мають на думці?! (задумався)

Степовий - Нічого, батьку, нічого! Бог дасть, цілим повернуся!..

Отаман - Ну, так цьому й бути!.. Ступай, синку,
та скажи ляхам, що дорого їм буде кошту-

вати, навіть, волос з твоєї голови, якщо вони посміють тебе зачепити!..

Степовий - Нічого, батьку, будь спокійний, цілий повернуся!..

Отаман - Ну на все добре! (поцілував Степового, всі подали йому руки)

Старшини - Йди здоровий і здоровий повертайся!.. (отаман і старшина пішли в одну сторону, а Степовий у протилежну направився йти, але всі вийшли, а він залишився сам)

Степовий - Ну, тепер, я її напевно zobачу!... А, може, навіть і пригорну до свого наболілого серця!.. О, серце, серце як, ти, тягнеш часто людину в невідоме, а часом і в пропасть!.. Піду, піду в те невідоме темне і може воно зробиться ясним!.. Прощайте й ви, панове козацтво, бо хто знає?! (пішов)

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Прекрасний сад у панському замку. З одної сторони дуже гарна альтанка, якої видно частину. Вазони з різними квітами, дерева, алеї і таке інше. У саду ходить воевода сам.

Воевода - Цікаво (до себе) як поставиться отаман до наших переговорів?.. Та напевно, що від'ємно... Та й чого б то він міг становитись прихильно, як він напевно знає, що за кілька днів й так усе буде його. І нащо йому якась умова. Але це плян каноніка, нехай так буде... (за кулісами чути балачку, воевода придивляється) Здається, справді йде якийсь козацький старшина (входить Степовий, досить гарно зодягнений у козацьку одягу, шабля, пістоль за поясом та ще в супроводі полковників). Добро пожалувати, пане отамане! (йде йому на зустріч) Добро пожалувати!.. (подає йому руку) Тепер я бачу, що запорожці, як справжні лицарі, не проти вести переговори!

Степовий - Запорожці вміють воювати, але від переговорів не відказуються... я дивуюся, що, пан воевода, цього не знав?!

Воевода - О, так, так, тепер я бачу, що так!.. Що запорожці на все спритні!.. І в усьому собі дають раду!..

Степовий - Мусять давати собі раду, коли недоля заставляє! (входить слуга).

Слуга - Ясновельможне панство, просять до столу!.. (низенько поклонився)

- Воевода** - (кивнув на знак згоди, слуга вийшов)
Про діло, пане отамане, ми поговоримо потім...
Тепер обідний час і я прошу до столу!..
- Степовий** - Дякую, вельможний пане!.. Від хліба
- солі відмовлятися не можна, гріх!.. (вое-
вода показує куди йти, всі виходять. Галя
виходить зодягнена панною).
- Галя** - Ох, серце моє чогось так забилося, так за-
билося, що я не знаю, чим це пояснити? А
як хотілося б почути биття його серця... Ох,
серце, серце, чи ти віщуєш добре чи зле?...
Він прохав, але мені не в сили бути при
обіді. Я мушу бути тут: чекати поки він вий-
де... А як хотілося б з ним мовити слова...
О...яка між нами буде зустріч?! Він отаман,
а я шляхтянка, він козак, а я його ворог...
Але він мені чогось такий близький, такий
близький, здається, що я пішла б за ним на
край світа (перед цими словами увійшов офі-
цер і зачув послідні слова).
- Офіцер** - (молодий, гарний, гарно зодягнений по
військовому) За ким, панна Галя, збирається
йти на край світа? (Галя трохи зніяковіла)
- Галя** - За тим, хто оволодів моїм серцем і для ме-
не недосягнений!..
- Офіцер** - (підійшов ближче) Мені здається, що для
панни Галі, недосягненого немає... Одно тіль-
ки ваше слово «так»! і найкращий лицар упа-
де до ваших ніг!..
- Галя** - Пан сержант, кепкує з мене... Але на те ми
родились жінками, щоб з нас кепкувати!..
- Офіцер** - Панно Галю, ви крадете серце без ножа, ви
не бачите, як з того серця тече кров!.. Ви не
хочете цього бачити!.. Що вам до цього, що
хтось ходить сам не свій і все сумує про вас і
лише вас носить у своєму серці... Ох, ох, ох!..

Які ви щасливі, а який нещасливий... (шопотом сказав) я... (схилив голову)

Галя - Про який ви роман оповідаєте?

Офіцер - Про роман? О, ні, ні!.. Я кажу про життя, що так воно є насправді!... (павза) Панно Галя, зрозумійте мене й моє серце!.. Галя не дитина, - розуміє добре мої слова, які я повторюю вже декілька разів!..

Галя - Так, але...

Офіцер - Що це значить: «Але!»

Галя - Те, що моє серце... (напівголосом) зайняте тим, що може ніколи його не буде!..

Офіцер - Так, я щось чув від Галининих подруг, що... але я цьому ніяк не вірю!.. Я певний, що в Галі так само б'ється серце патріота до своєї віри й вітчизни, як у мене!... Я за віру й вітчизну готов віддати своє життя, готов битися з своїм ворогом до останньої краплі крові!... О, я ненавиджу наших ворогів, а ще більше їх прихильників та зрадників... О, я б їх шматував власною шаблею (помацався за шаблю).

Галя - Ох, який, пан сержант жорстокий!.. Але ж у ворогів теж є порядні люди, яких можна любити!..

Офіцер - Любити?!.. (здивований) ворогів?.. Я цього ніколи не чекав почути від панни Галі!.. Я ніколи не чув, щоб ворога можна любити!.. Панна Галя або кепкує з мене, або...

Галя - Ні, я не кепкую, ... я полюбила ворога... (відійшла трошки в сторону) А, пан сержант, здається сказав, що ворогів, їх прихильників буде власною шаблею рубати... Ну й нам неподорозі... (останнє слово сказала напівголосом, офіцер падає їй до ніг)

Офіцер - Панно Галю, не мучте мене, не крайте моє серце, не шматуйте його до решти! Це до вас не відноситься!.. За вас я готов життя віддати!..

Галя - О, ні, ні!.. Це задорого, я цього не варта!.. (підходить до нього й рукою показує йому встати, він устає).

Офіцер - Це ще замало, бо одного життя замало за вас!.. О, скільки готові йти в бій на життя чи смерть за вас, за ваше одне слово: «так!» І щоб ви подали йому руку згоди!... (чути розмову, виходять з обіду).

Галя - Здається, татко з гостями йде?!.. Я мушу йти!.. (подає йому руку, він цілує руку й довго дивиться їй в вічі, потім елегантно вклонився й пішов у противну сторону. Галя теж сховалася в альтанку. Входить воевода, Степовий, кілька полковників і ксьондз)

Воевода - Ну, шановне панство, вибачайте, частувати вас більше нічим!.. Вам відомо, що ми в осаді ну й!..

Полковник - Коли так нас, ясновельможний воевода, буде годувати, то ми забудемо, що ми в осаді!..

Воевода - Нічого, пане полковнику, чи надовго, але до приходу королівського війська запасів вистарчить... кормити вас так, як сьогодні. (пройшов ближче на середину).

Степовий - А, ви, чекаєте королівського війська?

Воевода - Аякже, чекаємо!..

Степовий - Ой довго прийдеться вам чекати: воно вже розбито й!..

Воевода - А це ще хто його знає?!

Хорунжий - А в нас є відомости, що королівське військо вже в дорозі.

Степовий - Було, але зараз...

Воевода - Про це все ми, панове, поговоримо пізніше, а зараз нешкодило б трохи набратись свіжого садового повітря й походити, панові отаманові, по саду!.. Часу для переговорів у нас вистарчить... Ми вас оставимо (до Степового). До ваших послуг наша вам природа в нашому краю!.. (виходить)

Степовий - Дякую, дякую!.. Але природа - Господня, а край то не ваш, а наш... Здається не я є гостем у краю, а ви є гостями та ще й непрохані.. (останні слова вони не чули. Степовий сам) І за чим я сюди прийшов, що мені тут потрібно?.. Бачити її?... Нащо?.. Чи не за тим, щоб чути як вона насміється надімною?... Алеж чи я ще її побачу?.. Можливо, вона й думати не хоче, а я... я... (павза, підійшов до вазону й вирвав квітку - нюхає) Ох, квітка, квітка, яка ти гарна, твоя чаруюча краса всіх вабить. Нес тільки людей, але й різних метеликів!.. (ходить по саду, Галя дивиться з альтанки на нього й ненаважитья до нього вийти) Я не знаю, щоби я дав за один її ласкавий погляд, за одне привітне її слово!.. (Галя обіймає слуп альтанки, й гладить його й листя). Так ні, не бувати цьому, щоби вона, панна, ласкаво подивилась на мене... (Галя наче хотіла скочити, але зупинилася) Є їй на кого дивитися й без мене! (павза, Степовий задумався. З альтанки вийшла Галя, підійшла ближче до нього)

Галя - Козак!.. козак!.. (спокійно, але мило сказала. Степовий здригнувся й легенько підвів голову - дивиться на неї й остовпів від несподіванки) Я не знаю, як дякувати тобі за твій лицарський поступок зі мною... Честь і життя моє було в твоїх руках... ти не тільки нескористувався своїм правом, правом переможця над ворогом, але ще й допоміг мені вибратися із тяж-

кого становища... О, козак, поступок твій, глибоко запав у мою душу... Я не знаю, як я маю тобі віддячитися за це?! (взяла його за руку, стиснула й наче пригорнулася до нього).

Степовий - О, царице, царице моя!.. Та я й сам не знаю, на щоби я пішов ради твого одного привітно-ласкавого погляду!.. Скажи, чим мені заплатити тобі за твої ласкаві слова?..

Галя - Врятуй батька, врятуй мене, врятуй моїх братів по вірі від голодної смерті?!

Степовий - (здивовано) Від голодної смерті?!

Галя - Козак, тебе дивує моє слово. Ти судиш по розкішному сьогоднішньому обіді?.. Не думай так! На обід подано останнє й може бути, що завтра в цьому замку не знайдеться шматка хліба... О, лицар, врятуй мене, врятуй нас і в нагороду вимагай від мене, що хочеш!..

Степовий - О, щож мені зробити для спасіння?.. За тебе я готовий голову свою віддати, в пекло за тебе, моя зіронько ясна, піти!.. О, говори, говори, моя королева!.. Що потрібно зробити, щоб спасти тебе?.. (Галя й Степовий злегка пригорнулися одно до другого)

Галя - О, козак, козак! Нащо ця війна між нами?!.. Нащо проливається невинна кров?..

Степовий - (випростався, наче відхилився від Галі) Так, що зоре!.. війна зовсім непотрібна!.. Не ми її почали, не ми йдемо, а на нас ідуть!.. (захопився своїми словами) Нам не дають власний шматок хліба їсти у власній хаті!.. На нашій власній землі, без права господарують, а нас рабами називають і поводяться гірше як з псами... Ба, навіть, міняють нас на псів... Мало того, що наше добро забирають, п'ють нашу кров, а ще й хочуть зовсім нас знищити й нашу православну віру!.. От проти

чого ми йдемо... Ми не називаємо нікого ворогом, хто нам подає руку дружби!.. Ми хочемо жити як кожний нарід і жити з кожним народом у дружбі по сусідськи... Ми не зазіхаємо на чужу землю, права, майно, але не хочемо щоб і на наше право, землю посягали. Ось проти чого ми є, за що ми боримось!..

Галя - Так, так, маєш рацію, що ліпше в згоді жити... Мені здається, що я б зараз помирилася б з вами... І ми й ви не проливали б даром крові... Я бачу, що ви є нарід великодушний і маєте Бога в серці...

Степовий - Ми завжди з Богом і завжди взиваєм Його до помочі й Його рятунку!..

Галя - О рятунку, рятунку!.. Колиб швидко вирватись з цього пекла... Боже, Боже!..

Степовий - Яж сказав, що готов урятувати тебе, моя зіронько!..

Галя - Так, але я хочу, щоб і батько й всі були врятовані... Зроби так, козаче і тоді я готова з тобою хоч і... куди завгодно...

Степовий - Ти скажи, моя паво, що маю я робити?.. (сміливіше пригорнув її до себе, Галя також пригорнулася до нього щиро. На це увійшов Ксьондз).

Ксьондз - Я, козак, скажу тобі, що потрібно зробити для спасіння Галі!.. (обоє не чекаючи, зняковіли) Ти, бажаєш урятувати панну?.. (Степовий відійшов трохи в сторону)

Степовий - Чи хочу я!..Та я за панну готов віддати свою голову!..

Галя - Він врятує мене, врятує батька, всіх врятує. Так же, козаче, ти врятуєш нас? (дивиться йому в вічі)

Степовий - Бог буде свідок, коли від мене буде залежати спасіння твоє, ти будеш врятована.

- Галя** - Коли рятувати, то рятуй усіх, сама я не хочу бути врятована... (дрожачим голосом промовила)
- Степовий** - (подумав) Всіх, то всіх!.. Скажи, що маю зробити? (дивиться Галі в вічі)
- Ксьондз** - (облесливо) Потрібно вбити отамана... Одного отамана!.. (сказав і дивиться на Степового, як на нього ці слова подіють).
- Степовий** - Убити батька?!.. (з жахом, майже крикнув)
- Галя й Ксьондз** - (разом) Він твій батько?! (довга павза)
- Степовий** - (по хвилі) Не батько рідний, а батько отаман, а це ще більше, як батько рідний!... Він для нас усе!..
- Ксьондз** - Все... навіть більше, як панна Галя?! (ехидно запитав)
- Степовий** - О, ні, ні!.. Але...
- Ксьондз** - Слухай, без отамана й тебе, козаки недогадаються, що їм робити... На приступ вони не наважуться, а хоч і наважуться, то ми їх відіб'ємо, але ні, вони самі на приступ піти ненаважуться, а скоріше знімуть облогу... Тоді панна Галя врятована й буде тобі в нагороду!..
- Степовий** - (наче трохи відійшов у сторону, подумав, а потім рішуче сказав) Добре, ксьондз, я зроблю те, що ти сказав, але пам'ятай свої слова - Галя моя!.. Хоч за успіх я не ручаюся...
- Галя** - (подивилася на козака, а потім підійшла до Степового) Так, так, твоя, лицар, твоя навіки (подає йому руку й стискає його руки сама. Степовий глянув на ксьондза, а потім на неї і наче хотів її пригорнути. Нараз входить воевода й він відскакує від неї. Воевода зробив вид, що він нічого не бачив і не знає)
- Воевода** - Ну от, тепер можна й про переговори говорити!.. (підійшов ближче до Степового)

Ксьондз - Я вже переговорив з ним. Він хоч і за дорогу ціну для нас, ясновельможний, але погодився врятувати нас...

Воевода - Дякую, козак, ти великодушний, ніж я чекав. Спас один раз мою дочку, спаси її ще раз!.. Скажи, чим можу дякувати тобі за твою услугу?..

Ксьондз - Галя буде йому в нагороду. Він буде її чоловіком. (Воевода глянув на Галю східно, але не подав виду незадоволення)

Воевода - Ну, а, Галя? Галя згідна?..

Галя - (ніяково, спокійно несміливо) Так, батьку, я згідна!.. (воевода знов подивився на неї східно, а потім на Степового)

Воевода - Тяжка для мене ця умова, але робити нічого: я приймаю! (тяжко ніби зідхнув).

Ксьондз - Підем, пане воевода, й принесем молитву Господеві за те, що б дарував нам спасіння. (воевода бере під руку Степового, а ксьондз Галю, але трохи затримує так, що ті вийшли) Мужайся, дочко моя, мужайся!.. Ти ніколи не будеш жінкою козака, хоч би він, навіть, приняв нашу віру... (вийшли обом, павза. Вертається Галя сама)

Галя - От і по всьому... Тут був і нема, а серце, серце, наче хтось поклав великий камінь, так мені знов чогось тяжко стало. Ох, ох, ох... Хвилинка того приемного... Як той цвіт папороті в хвилину цвіте, сохне й опадає... Так, так і дівоче серце - цвіте й нараз хоче всохнути!.. Піду краще в альтанку й у самоті снуватиму своє горе!.. (помаленько, сумна пішла в альтанку, павза... Чути голос воеводи, наближаються з ксьондзом і вийшли, розмовляючи, на кін)

Воевода - Ні, ні, отець, цьому не бувати!.. Галя ніколи (протяжно) не буде належати козакові!

(Галя це почула й притаїлася до гілляк і слухає - в альтанці) Всі, всі, в тім числі й ви отець, уважаєте Галю мою дочкою: вона не дочка мені!.. (Галя здригнулася й тихо сказала: «Я не дочка його?! Тоді хто ж мій батько?!» Закрила очі, наче заплакала й зсунулася на долівку альтанки, ксьондз й воевода цього не бачили)

Ксьондз - (здивовано) Галя не ваша дочка??!

Воевода - Так, не моя дочка... Років сімнадцять чи й більше, я командував уланами, втихомирювали схизматиків - бунтівників, що збунтувалися були й угнався в село, там була кров за кров, мої жовніри підпалили й знищили від малого до великого, хіба кому пощастило втекти. Малих щенят кидали живими в вогонь і її, цю дівчинку, хотіли кинути у вогонь. (Галя півголосом крикнула «ох...» і затріщало сухе гілля, яке вона здушила в своїх руках. Воевода оглянувся, але нічого не побачив)

Ксьондз - То горобці в листя шпурнули від копця!..

Воевода - (продовжує) Але я не дав їм цього зробити. Вона була дуже красива, й чогось мені сподобалася. Я її забрав собі... Дітей у мене не було, ну я й зробив її своєю дочкою... І як бачите зробив з неї добру католічку... От хто така моя Галя...

Ксьондз - А вона про це все знає?..

Воевода - О, ні, ні, вона нічого не знає, вона лиш знає, що я її батько й більше нічого!..

Ксьондз - Ну, то тим краще, ми із козака зробимо доброго католика та ще й при допомозі кого?.. Козачки!... О, Великий Господь і наша свята релігія!..

Воевода - Слухайте, отець, слухайте, (хвилюється) коли Галя була дівчинкою - я дивився на неї

очима батька, але коли вона стала приходити в зрілість - у мене пробудилась до неї друга любов: любов пристрастна, (Галя піднялася і схватилася за голову, переживає мовчки) але в присутності моєї дорогої, доброї хворої жінки заставляла мене стримуватись, задушуючи в собі цю любов. Тепер, як вам отець мій, відомо, що жінка моя вже померла... то я, як тільки козаків буде відігнано, я зроблю Галю своєю жінкою. Ось чому я так завжди відганяв усіх тих, хто хотів її*руки... Вона повинна належати мені, або нікому!... (Галя знов здригнулася)

Ксьондз - Ясновельможний син мій, ви надаремно турбуєтесь... Козак узяв на себе ризиковане діло й йому ледви прийдеться зберегти голову на своїх плечах...

Воевода - А коли він повернеться до нас живим?..

Ксьондз - Коли він повернеться в наші руки, то від вас буде залежати чи він буде володіти Галею, чи ні!... Слово ваше, син мій, зв'язує живим, а не з мертвим!.. (увійшов слуга)

Слуга - До ясновельможного пана воеводи прийшли з гарнізону й мають якусь пильну справу!..

Воевода - Я зараз буду!.. (слуга вийшов) Дякую вам, отець мій, ви мене заспокоїли (бере ксьондза під руку й виходить), а то я не знав, що мені дальше робити!... (помало виходить з альтанки Галя, колихається наче побита від переживання, утерла сльози і піт з чола)

Галя - (сама) Так от хто я... я - козачка!... (павза, переживає) Він каже, що я буду належати йому... (махає головою) Цьому не бувати... О, (здрігається) не бувати ніколи, ніколи!.. Я... буду... належати козакові, або нікому!... Тепер побачимо, як ви тепер своє рішення викона-

сте?... Я зараз піду в стан козаків і все розкажу, що чула й хто я така!... Алеж як мені піти?... (задумалась) Може так, можуть убити в панській одежі?!.. Ага, є вихід... Я надіну свій козацький одяг і мене пропустять, як козака... Так, це буде так!.. Я йду до своїх, до рідних... Прощай навіки панське лахміття (глянула на себе, на свою суконку, зімняла її в руках наче хотіла порвати) Я їх (показує рукою туди де козацький табір) - козацька, або нічія!!!..

Завіса.

ДІЯ П'ЯТА.

Картина перша.

Ніч, степ, з одного боку намет отамана. В наметі лежить отаман на дерев'яному, збитому з дощок, ліжку, коло ліжка горить ясно каганець, недалеко коло намету ходить вартовий козак. В глибині сцени тече річка, шелестить очерет, на степу трава. Десь далеко чути якийсь відгомін пісні козаків, але пісню не можна розібрати, дуже далеко. Ближче за кулісами чути балачку козаків, але не можна розібрати. Гарна, ясна, зоряна ніч.

Отаман - Хочу заснути й сон мене не бере... Але щось Степового довго немає... Гм!... і щоб йому так довго там робити в ляхів?... Про що розмовляти з ними?.. Пора, давно пора повернутися назад!... Щоб часом не уходили його, вражі ляхи?!.. Мабуть трохи прийдеться уснути. (павза, отаман спить, наче щось йому сниться, щось увісні шепоче. Появляється Степовий. Вартовий козак до Степового, побачивши).

Вартовий - О, просимо, просимо, осаул!...

Степовий - Що отаман?.. (до вартового)

Вартовий - Очевидно спить... Все споминав про тебе й велів розбудити себе, як ти явишся...

Степовий - Добре... Я розбуджу його сам!.. (тихенько зайшов у намет. Павза. Степовий дивиться на отамана, взявся за шаблю, трохи витягнув, знов засунув у піхву, знов витягнув: так декілько разів робив, але з великим переживанням. Його мучила совість, він боровся

з собою. Він, наче божеволів, щось шептав сам до себе. За сценою чути голос вартового: «Туди, туди, просто до намету!!.» То йшла Галя, зодягнена козаком. Прийшла до цього вартового, що недалеко намету)

Галя - Куди мені пройти до Степового? (до вартового звернулася)

Вартовий - А нащо він тобі в цю пору?.. Він занят з отаманом... Завтра прийдеш!...

Галя - (знервовано) Е ні, ні, не можна, в мене дуже важлива справа до нього й до отамана теж... Я з під Києва, післанець і мушу отаманові негайно докласти з чим мене післали - це негайна справа!..

Вартовий - Ну то ступай он у цей намет! (показує куди. Коли Галя наближається до намету, то Степовий вийняв шаблю й високо підняв над головою отамана. Галя саме ввійшла)

Галя - Степовий!! Стривай!! Козак! (схватила Степового за руку. На крик ускочив вартовий, став у порозі не знає, що робиться. Пробудився отаман і дивиться на Степового й на козаків, Галю й вартового й зобачив шаблю над головою, яку Степовий легенько спустив до низу наче палицю, не заклав у пихву. Галя спустила руку разом з рукою Степового)

Отаман - Що таке?! Що таке?! (нерозібравши нічого)

Степовий - А те, що я хотів зарубати, тебе!.. (дивиться на отамана)

Отаман - Зарубати??!.. Мене зарубати?! Господь з тобою, опам'ятайся, що ти говориш!.. (підводиться, сидить)

Степовий - Правду кажу!.. Зарубати хотів тебе, так ось він перешкодив... (показує на Галю, не дивлячись їй в вічі!)

Галя - Отаман, його ляхи ворожбою обійшли...
Він не по своїй волі хотів тебе зарубати!...
(Отаман і Степовий подивились на Галю)

Степовий - (відійшов у сторону, заклав шаблю в піхву) Вона, Боже! (півголосом) панна - козак, вона, вся вона - панна...

Отаман - Господи!.. та це моя Софія, моя ненаглядна Софія... І очі її, й голос її... Козак, відкіль ти?

Галя - (Глянула на Степового, на вартового) Я... я з під Києва... Прийшла до вашого війська!..

Степовий - (обернувся так, що став плечима й до атамана й до Галі) Вона, вона!.. панна, королева моя!.. (слова сказані до глядачів, напівголосом)

Отаман - Степовий залишись, а ви йдіть!... Іди, козак, відпочинь, завтра ще поговоримо з тобою! (Галя і вартовий вийшли) Скажи мені, ради Бога, що заставило тебе піти на таке богопротивне діло?.. (павза) Знаєш, що тебе чекає? (Галя й вартовий за наметом дивляться одно на другого й слухають)

Степовий - (спокійно) Знаю, батько, знаю, якже не знати!...

Отаман - Так скажи, що побудило тебе зарубати мене?..

Степовий - І не питай, батько!.. (наче з сльозами промовив і вийшов, отаман не зупиняв його Степовий зупинився серед кону й задумався, спустив голову вниз. Козак побачив Степового, сховався за намет, а Галя в другу сторону теж стала за намет)

Отаман - Боже правий!.. Боже правий!.. Защо караш мене?! Один був і того відймаєш від мене!.. Ох, ох! Краще б мені вмерти ніж бачити його смерть, а, мабуть, прийдеться бачи-

ти... Хочби утік... але ні, він не такий чоловік, щоб утікати. (заплакав, утираючи сльози, загасив каганець, ридаючи припав до ліжка)

Степовий - (підняв голову) Вона, вона!.. Моя ненаглядна панна - козак!... А... може... це мені так здалося перед смертю?.. (Галя це чула, підійшла до нього, взяла його за руку)

Галя - Козак!.. (Степовий здригнувся).

Степовий - Це ти, моя панна?!

Галя - Так, так, це я... твоя панна, козак... Мій милий лицар, це... я.. (обняла його й почала цілувати в лице й заплакала, потім утирає сльози)

Степовий - Якже ти прийшла сюди в наш табір, моя кохана, панно? (притулив її до себе)

Галя - (наче з плачем) Не панна я, а такий самий козак, як і ти... Я підслухала розмову, що велась між воеводою й ксьондзом, я забрана маленькою в українському селі, як те село було спалене й мене вдовичив воевода. А зараз він хотів, щоб я була його жінкою. От хто я така. Я собі сказала, що або твоєю, або нічиєю!... Я одного роду з тобою, одної віри і я дякую Богові, що воно так... Ну, задоволений, мій лицар?...

Степовий - Чи я задоволений? Та я готовий за твою любов до мене своє життя віддати!..

Галя - Нащо віддати життя, будемо краще жити!..

Степовий - Ну, це вже хто його знає!..

Галя - Що ти сказав?!

Степовий - Чи дозволять мені жити?

Галя - Хто, хто може тобі не дозволити жити? Ми не підемо до них, до поляків!.. Чого ми підемо до них? Ми будемо тут разом: мене вважають за козака, а коли закінчиться війна, то підемо до твоєї рідні й заживемо на славу!..

Степовий - Ой, моя ясочко!.. Та хіба таке богопротивне діло, як посягання на життя отамана може пройти без покарання!..

Галя - Щож чекає тебе?..

Степовий - За це в нас убивцю закопують живим у землю разом з убитим... Ну, а за замах я не знаю, що буде?! При мені в запорожців не було випадку, щоб хтось робив замах на життя отамана. Хто його знає, може поб'ють киями?

Галя - (тривожно) Поб'ють тебе киями?

Степовий - Так, але ти не лякайся, киями не завжди забивають на смерть (дивиться їй в вічі)

Галя - (оглянулася) Всі сплять, ніч темна... Тікаймо, мій любий, тікаймо!..

Степовий - Мені тікати, тікати від козацького суду? Ні, цьому не бувати ніколи!.. Досить того, що я раз забув Бога й совість... Другий раз цьому не бувати!..

Галя - Алеж ти мене любиш?..

Степовий - Я здається, вже доказав тобі, моя зірко!.

Галя - Ну, так докажи ще раз!... Тікаймо! тікаймо!.. Пожалій мене, пожалій моє життя!.. заб'ють тебе то й мені не жити!.. (бере його за руку й тягне)

Степовий - Ні, цьому не бувати!.. Ми зостанемося тут на місці... Тут зі своїми, моя зіронько!.. (обіймаючи, пригортає до себе).

Завіса.

Картина друга.

Декорація та сама, лише без намету. Перед відкриттям завіси чути голос балачки козаків. Козаки зібрались на суд над Степовим. Старі козаки погур-

тувались наче окремо, а молоді наче окремо. Ведеться жвава розмова, але її годі розібрати. Степовий, стоїть посередині між старими й молодими козаками. Галя стоїть недалеко Степового, збоку молодих козаків. Степовий нічого не говорить спершись на шаблю. По павзі входить отаман, писар і старшина. Запорожці замовчали й всі поклонилися, Степовий теж. Отаман став по середині, писар і старшина збоку, козаки півкруг. Степовий сам вийшов наперед, передсуд. Отаман почав опитувати. Галя, що стоїть з боку, з страхом утопила очі на отамана, а потім дивиться то на старшину то на Степового: переживає.)

Отаман - (спокійним лагідним тоном) Що заставило, тебе Степовий, робити замах на отамана?

Степовий - Хотів зарубати отамана, непочуваючи до нього ненависти й не був ним ніколи обіжаний!... (всі переглянулися, козаки між собою, а старшина між собою, один отаман спустив голову донизу, павза)

Отаман - Про причину, ти, не хочеш сказати?! (Степовий знизив голову донизу, мовчить. Павза. Отаман подивився по козаках) Нечуване діло між козацтвом, щоб осавул, та ще який?! робив замах на життя отамана!..

Козаки - Нечуване це діло, батьку, отамане!.. (в один голос промовили старші козаки, молоді мовчали)

Отаман - Нечисте тут діло, панове козацтво, нечисте!... Степового обворожили ляхи!.. Ляхи нарід хитрий... Не могли обворожити вас, то вони обворожили Степового. Я гадаю, панове, що ми як покінчимо з ляхами, то тоді дамо кару, або дамо його в монастир і що йому там присудять, то так і буде.

Козаки - (група молодих) Так, батьку, так нехай і буде!..

- Козаки** - (з старших) Але покищо то треба трохи йому дати прочухана палицею!..
- Отаман** - Як знаєте, панове... Києм то києм... (отаман відійшов у сторону, старшина за ним. Степовий глянув на Галю, яка мовчки втирала сльози рукавом, а потім підійшов до неї, вона відділилася від маси козаків)
- Степовий** - Не турбуйся, моя ясочко, вони бити не будуть. (підбіг один старий запорожець до Степового й почав йому в'язати назад руки поясом, Степовий не пручався, сам дав руки назад. На допомогу прибігло ще два старих козаки й почали в'язати ноги, зв'язали й повалили на землю, але трохи в сторону. Молоді козаки дивились і щось шептались між собою).
- Старий козак** - Ану молодці, хто із вас хоче горілки, то підходь. (узяв якусь палицю й дивився на всіх козаків. Павза. З козаків ніхто не вийшов на поклик бити Степового. Всі дивились на козака, що з палицею). Коли ніхто не хоче, то я його сам повчу розуму!.. (кинувся до Степового)
- Галя** - (з криком підскочила до нього) Стій!.. Стій!.. Не чіпай його!!! (між козаками шум, гомін)
- Козак** - Овва!.. А ти хто такий?... Що берешся обороняти його?!. Що ти за птиця така, що смієш перечити мені?! (кепкуючи).
- Галя** - Не птиця, а козак!..
- Козак** - Та бачу, що козак!.. Але хто дав тобі право кричати й забороняти мені?.. Га?.. Ти ще замолодий мені вказувати!.. (розгніваний хотів кинутись на Степового, але Галя стала йому на дорозі)
- Галя** - Раніше ніж ти його удариш, то помірємось на оцьому. (вийняла шаблю)
- Козак** - (розлютився) Ах, ти, щеня!! Ах, ти, поросля!! У тебе ще молоко мамине на губах, а

ти хочеш зі мною на шаблях!! (козаки загомоніли з подиву й дивляться на Галю) Пусти, геть з дороги!.. (намагається іти, Галя заслюнне дорогу)

Галя - Ні... Не пущу!!

Козак - Ну, то я тебе провчу!! (вийняв шаблю й кинувся на Галю. Почав нападати на Галю, але Галя добре відбивалася. Він стогнав, крехтав, злився, але нічого не допомогало. Нарешті ударив з усієї сили своєю шаблею, по Галиній: її шабля переломалась надвоє й вона з такого сильного напруження, впала на його шаблю, яка встромилася в самі груди-серце й повалилась на землю. Упавши на землю з неї злетіла шапка й на голові розтріпалось гарне дівоче волосся. Всі присутні здивувалися, вдивляються на Галю. Галя прокололась на шаблю, але шабля залишилась в руках у козака, лише кров спливала з кінця вістря шаблі) Та цеж дівчина!! дів-ч-и-н-а!. (злякано крикнув)

Козаки - Дівчина! дівчина! (закричали козаки, хтось кликнув отамана. Вбігає отаман)

Отаман - Що, що сталося?! (побачив на землі козка-дівчину. Підбіг до неї й почав зтягати жупан з грудей, де текла кров і крикнув) Води, води! (хтось побіг. Отаман роздер чи розтягнув жупан з грудей і побачив велику родинку, яка була в його дочки Христі й догадався, що це його дочка) Боже мій! Боже мій!.. Та цеж моя дочка Христа! Ось та родинка на грудях, що я ще маленькою бачив!... (козаки придивляються) Вона, вона!. Боже мій!.. Боже мій!.. (почав плакати припадаючи до неї, козаки напружено дивляться один через другого, а передні схилили голови, тиша)

Галя - (умираючим голосом) Тату мій!.. тату!.. Яж була в польській неволі з малечку... А деж він, (ледви показуючи рукою, де лежав Степовий) пустить його!... (отаман догадався й сказав розв'язати Степового. Козаки розв'язали, Степовий кидається прожогом у гущу козаків, де лежала Галя, розгортає козаків і раптом крикнув)

Степовий - Батьку! батьку! Що це таке? (наче впав біля Галі)

Галя - Прощай, батьку! прощай, козак!.. (наче підвелась, хоче обійняти одною рукою батька, а другою Степового, але падає мертва).

Отаман - Цеж моя, Христя!... Боже! Боже! (підвівся догори, руки ламаючи). Я тільки її знайшов і вже загубив!.. Боже мій! Боже мій!.. (упав на груди, а за ним Степовий, обидва плачуть - ридаючи. Довга павза. Потім отаман помаленько підвівся, а Степовий припав до грудей Галі й плакав. Козаки всі дивилися. Дуже тихо. Отаман випростався на весь ріст і сказав) О! прокляті ляхи!.. Почекайте, ми розрахуємось за наші трупи й за нашу кров!..

Козаки - (вийняли шаблі) Смерть ворогам!.. Смерть! (махаючи шаблями в сторону замку)

Степовий - (теж ледви підвівся) О, воєвода!.. О, прокляті ляхи!.. Я або трупом ляжу, або.., але живих не випущу ніодного з проклятого замку!.. Підем, батьку!.. й заплатимо за наші сльози, за нашу кров, за нашу честь, що зганьбили прилюдно!..

Отаман - (спокійно) Почекай, не спіши, вони наших рук не втечуть, вони в наших руках, вони самі себе закрили в клітку, ми над ними верх, вони нікуди не динуться.

Степовий - Терпіти такої наруги більше не можна!.. Вони забрали від мене... забрали, батьку,

що стало мені наймиліше й за це я або головою ляжу, або заплачу винним за винне!..

Козаки - (дехто) Так, батьку, підем розрахуватися за все й за нас і за наші сім'ї, з яких давно знущаються!..

Отаман - Підем, підем, мої вірні друзі, але спершу похоронимо мою Христю по-християнски, а тоді підемо... Ідїть, панове, кличте панотця, копайте яму й заховайте те золото, яким мене ляхи підкупили...

Козаки - Прости батьку, нас одурено!.. (схилили голови) Ми самі бачимо, що одурено, прости, (дивляться на отамана).. ми за тобою у вогонь!.. Веди нас куди знаєш і як знаєш... Ми все зробимо й всьому повинуємося!..

Отаман - Так... от... поховаємо мою останню надїю й тоді підемо зводити рахунки за Україну, за наші зруйновані й попалені села, міста... Підемо, панове, здобувати волю, підем очищати нашу українську землю від бруду й неправди.. Можливо й загинемо в бою, але слава козацька ніколи не загине, а вічно буде лунати по світу про нашу козацьку боротьбу за волю українського народу!!!

Степовий - Отаман, я знаю підземний, таємний прохід до замку й ми ним пройдемо та вдаримо з середини проклятих!..

Отаман - Добре, добре, - це все ми зробимо вдо світа, а зараз ще раз попрощаємося з нашим молодим козаком. (звернувся до трупа) Прощай, козак!... Прощай, моя дорога дитино, прощай!.. (схилив голову, плаче, втирає сльози. Всі схилилися донизу)

Завіса (тихо падає)

ДІЯ ШОСТА

Картина перша

День . Степ. Трава на степу. В глибині тече річка, видно очерет. Збоку видно намети козацькі, застромлені списи в землю біля наметів. Десь далеко в глибині наметів чути гарну мелодію свисту козака. Хтось перекликався про щось із козаків. На коні сидять кілька козаків і розмовляють між собою. Відкривається завіса. Свист мелодії продовжується весь час, аж поки приїде отаман, то голосніше, то тихіше.

Арсень - А всеж таки розкажи, Миколо, як ви їх заскочили зненацька в своїх палацах!.. Я дуже жалкую, що не був разом з вами на такій гарній оказії. Дуже, дуже жалію... Я теж хотів би був дати їм доброго прочухана...

Микола - Встигнеш ще. Ще багато більше діла буде як це, що ми зробили!... Нам ще треба не один такий замок брати.

Степан - О, багато ще залишилося нам роботи! Ще будемо мати справу не з одними панамі. Як підемо звідси по Україні - там буде та й буде дива, кращого як тут!..

Арсень - Так то так, але й це дуже цікаво. Це теж зроблено дуже розумно, це я хочу послухати.

Микола - Ну то слухай, коли хочеш, я все по порядку розкажу. (набиває люльку) Після того, як ми похоронили отаманову дочку, зробили гарну могилу, поставили великий хрест, що видно за двадцять верстов, отаман сказав (Геповому піти таємним ходом, а Степовий про

цей підземний хід знав, бо йому розказала покійниця. Він узяв добрих сто козаків і пішов. (теж закурив з чупки, що викресав вогню)

Арсень - Шкода, що мене не взяли... (махає головою)

Степан - А тут теж треба ж було когось залишити.

Арсень - Ну, ну продовжуй, Миколо!..

Микола - Влізли ми в якесь підземелля, Степовий попереду, а ми за ним... Коли вилізли, вже в середині замку, почали прислухатися, особливо нічого не було чути.

Степан - Звичайно, що вартові були скрізь розставлені...

Микола - Не перебивай!.. А якже ти хотів, щоб вартових не було!..

Арсень - То тоді можна б їх брати голими руками.

Микола - Звичайно... Ясна річ...(затягнувся димом)

Арсень - Ну, ну, далі...

Микола - Степовий задалегідь розподілив нас на чотири частини: двадцять п'ять пішли до брами, щоб зненацька вдарити на сторожеву браму й відкрити, а за брамою стояв отаман з козаками. Двадцять п'ять сказав урватися в середину замку, щоб живими взяти воєводу й всю старшину їхню. Двадцять п'ять пішли на будинок, де була решта жовнірів, щоб там їх перебити й обезброїти, а двадцять п'ять залишилося при нашому вході.

Арсень - Мудрено зроблено, мудрено, нічого сказати..

Степан - А ти думав, що в Степового погано голова робить... О, в нього, будь певен, добра голівка.

Микола - До замку з цим відділом пішов Степовий і я там був. За одним сигналом ми робили своє діло. Прискочили до замку, схватили сторожу, а на дворі вже почалось розвиднятись, так, що видно було нам, що робити. Незаба-

ром почули крики коло брами і в інших місцях. Коли сторожа була вже в наших руках, то ми кинулися в середину замку. Від цього галасу воевода з своїми прибічниками поспхвувалися. Степовий ускочив у велику залю, а напроти нього воевода і я теж ускочив з кількома козаками. Але нам приказано не вбивати, а взяти живих у руки. Воевода так і скочив з шаблею на Степового, але Степовий своєю шаблею вибив його шаблю й ранив легенько його в руку, навіть сам цього не хотів зробити.

Степан - А з сусідніх дверей вискочив полковник і на Степового, а я на нього...

Микола - Не перебивай, я й сам про це розкажу.

Арсень - Ну, ну... цікаво... цікаво?

Микола - Коли полковник вискочив і хотів кинутися на Степового, то правда, що Степан на нього, але Степовий крикнув не вбивай, а до полковника крикнув: «Кинь зброю!..» До воеводи підскочили два козаки й повели його надвір, а мені Степовий сказав вести полковника. Решта козаків пішли по покоях ловити решту панства. Всіх повиводили надвір, а тут і отаман з козаками прискочив, видно, що брама була вже здобута.

Арсень - От мудро обійшли ляхів, що їм і не снилося цього. Вони думали, що їх ніхто звідтіль не викурить.

Степан - Хоч і постояли трохи під мурами, але свого добилися, дочекались свого свята.

Арсень - О, дочекались й ще більшого дочекаємося!..

Микола - Навіть ксьондз відбивався, але хтось із козаків його забрав. Але як пастир, то йому так... обійшлася...

Арсень - Побачимо, що то наш отаман з ними зробить?

- Микола** - Звичайно, що... те, що вони роблять з нами!...
- Степан** - О, як піймають, то тримайсь, голубчику, добре, бо паля не мине!..
- Микола** - О, не мине !.. А хіба ще мало гине в їхніх руках?! (чути голос за сценою, идуть: отаман, Степовий і полковник, козаки встають. Мелодія свисту, яку було десь далеко чути, зараз припиняється).
- Арсень** - О, здається, отаман з старшиною йде!... (входить отаман, Степовий, полковник, козаки кланяються)
- Отаман** - Здорові були, панове козацтво!..
- Козаки** - Здоров, батьку!..
- Отаман** - Що доброго нарадили?..
- Арсень** - Радіємо, що розбили ляхське гніздо.
- Микола** - І, що підемо ще розбивати інші?..
- Отаман** - Підемо, підемо, панове!... (сів на якийсь пеньок, звернувся до старшини) Можливо й тут їх допитаємо?..
- Степовий** - Тут, тут!.. (перев'язана голова, ранений у бою)
- Отаман** - То потрібно їх привести.
- Полковник** - Я гадаю, що не всіх, лише декого!..
- Отаман** - А так, так... чоловік зотри головніших, а більше нам не потрібно.
- Степовий** - Ми й без них знаємо, що вони робили й що в них є...
- Отаман** - (звернувся до козаків) Підіть скажіть, щоб нам сюди привели вєводу, ксьондза й отого раненого в руку полковника (козаки пішли)
- Полковник** - Нехай пан отаман добре допитає вєводу. В нього можна щось узнати про королівське військо. І взагалі про зв'язки з Варшавою...

- Степовий** - Чи ми будемо кожного зокрема допитувати, чи всіх разом?
- Отаман** - Я гадаю, панове, що ми допитаємо цих трьох і більше нам нікого не треба. Нам буде все ясно про стан польських військ... Але крім воєводи, треба добре допитати їхнього пастира... В нього можна багато дечого довідатися.
- Степовий** - Так він усьому там був заправило. Він ними верховодив і їх навчав...
- Полковник** - Хитрий лис. Видно не в одній okazії бував. (вводять воєводу, ксьондза й полковника з перев'язаною рукою. Всі три стали перед отаманом і злегенька вклонилися).
- Отаман** - Ну, ясновельможний пане воєводо, будьте з нами відверті й скажіть усе, що ми вас запитаємо... Тільки просимо не кривити душею перед нами. (Воєвода трошки вийшов наперед)
- Воєвода** - Все, що в нашій змозі, ми не відомовимося сказати панові отаманові!...
- Отаман** - Я надіюся на правду, лише на правду з вашого боку. Нас будуть цікавити не багато питань... Перше наше питання: Скільки всього було у вас жовнірів?..
- Воєвода** - Я числа не пам'ятаю, бо жовніри то прибували, то вибували. Але було багато менше як у вас!
- Отаман** - Так, ви, не хочете сказати?
- Воєвода** - Я ж дав відповідь!..
- Отаман** - А скільки мало прибути королівського війська вам на допомогу?
- Воєвода** - Я не отримав відповіді від своїх посланців і теж числа не знаю!..
- Отаман** - А хто вас повідомив про те, що має вам прибути на допомогу королівське військо?

Воєвода - Нас ще до вашого нападу повідомили, що прибуде багато королівського війська й ударить козакам у тил.

Отаман - І так ви його не дочекалися?!

Воєвода - Можливо ще хтось дочекається - ще є надія!.. Пан Бог допоможе комусь дочекатися!..

Отаман - Як то комусь?.. Кого ви розумієте під словом «комусь?»

Воєвода - Я про себе не думаю!..

Отаман - Скажіть, пане воєводо, де ви взяли цю дівчину, Галю?..

Воєвода - Я її врятував від смерти на одному хуторі, а то мали її кинути живою в огонь!..

Отаман - Давно це було?

Воєвода - Около двадцять, чи менше років!..

Отаман - То ви її спаситель!?

Воєвода - Так, я врятував її життя!..

Отаман - А деж вона зараз?

Воєвода - Я не знаю... Мені здається, що пан отаман знає, а пан Степовий, то напевно знає!..

Отаман - Чому, пан воєвода, так думає?..

Воєвода - Я в цьому певен!.. Воно так є!..

Отаман - Хто вона у вас була, наймичка, чи...?

Воєвода - Боронь Боже!.. Вона в мене була за дочку, за рідну дочку!.. Я її пестив як рідну. Вона знала лише, що я її був батько. Бо дітей у мене більше не було, тільки вона. Про це вона може сама сказати!..

Степовий - Вона може сказати?!.. (глянув строго на воєводу) Вона й сказала все!.. Мені одному сказала, хто вона була й хто мала бути!.. (ксьондз дивиться на Степового, а воєвода в землю, павза)

- Отаман** - (спокійно) Почекай, Степовий, про це ще потім!...
- Воевода** - Пане отамане, дозвольте вас просити о викуп!.. Ви отримаєте золота стільки, що вис-тарчить вам і вашим дітям до смерти та й козакам буде на добру чарку!..
- Отаман** - (встає) Пам'ятайте, воеводо, що козаки не продаються, не продавались і не будуть продаватися!.. Ви вже хотіли купити, але ваш плян не вдався й зараз теж невдасться!..
- Воевода** - Я робив усе те, що робить кожен добрий полководець для спасіння своєї армії й для падіння ворога!..
- Отаман** - Здається, ми закінчили!.. (до козаків) відведіть пана воеводу!..
- Воевода** -Дякую!.. (єхидно подивився на всіх, вийшов, а за ним козаки)
- Отаман** - З отцем духовником, здається, ти, Степовий, хотів розмовляти?!.. (за цими словами отаман устав і вийшов трохи в сторону. Степовий залишився на місці й питав ксьондза)
- Степовий** - Нехай, отець духовний, скаже, чи правда те, що вам говорив воевода про Галю?... (ксьондз задумався, що відповісти, дивиться на Степового, а потім у землю). Прошу отця, не кривити душею, бо Бог не любить неправди!.. Прошу сказати - це буде більше користі вам!... (ксьондз знову подивився навколо, а потім просто у вічі Степовому)
- Ксьондз** - Правда!..
- Степовий** - Дуже дякую!.. Я більше не маю ніяких запитань! (ввічливо до ксьондза. Підійшов до отамана, щось йому шепнув, а отаман показав рукою козакові, що вартував оддалік ксьондза, щоб його відвести. Ксьондз і козак вийшли)

- Отаман** - Ну, а тепер, Степовий, будемо лагодитися до походу, бо ще нам є дуже багато роботи!.. На нас ще чекає не одно місто й село, щоб його вирвати з лядських рук!..
- Степовий** - О, так, так, батьку отамане, нам ще буде робити!.. (отаман виходить, а за ним Степовий. Йдучи кілька козаків, розмовляють, а потім зупинилися на середині кону)
- Козак 1-й** - Ну таки по нашому вийшло!..
- Козак 2.** - А певно, що по нашому!..
- Козак 3.** - Але ми їм добре дали, що будуть добре пам'ятати, особливо ті, хто вирвався живим!..
- Козак 4.** - Мало, дуже мало їх вирвалося, бо ми їх зненацька заскочили!..
- Козак 3.** - О, зненацька... Вони цього й несподівалися зовсім!..
- Козак 4.** - Після такої радісної okazji й поспівати й потанцювати незашкодило би!..
- Козак 2.** - Та, воно правда, але щоб отаман не почув, бо знать горює за дочкою.
- Козак 1.** - А деж Свирид з бандурою?..
- Козак 2.** - Я зараз миттю приведу його (побіг)
- Козак 1.** - От гарна була покійниця, дай їй Боже царство небесне!.. Що за краса... А козак який, що й пізнати не можна було.
- Козак 3.** - Що вже гарна то гарна!.. Але дивіться, як воно так сталося: була в ляхів, а померла між своїми й від своїх...
- Козак 4.** - Все то Божя воля, ліпше померти чесно між своїми й за свого, а ніж у ворогів у славі проти своїх!.. (бренькнули струни за кулісами, козаки подивилися в той бік)
- Козак 3.** - Он Свирид з бандурою йде!.. (вийшов Свирид з бандурою й ще кілька козаків).
- Козак 1** - Сідай, Свириде, та щось ушквар, щоб душу розвеселити!..

Свирид - Та я й сам не від цього, бо й у мене щось тяжко на душі!.. А ще коли згадаю долю нашого рідного краю то так болить душа, що нічого не помагає. Хіба часом оці (провів по струнах гарну мелодію) звуки відженуть до саду та ще часом більше суму принесуть: ох, ох, ох, доле наша, доле наша безталанна (підлаштував бандуру й заграв сумну пісню. Козаки співають разом з Свиридом. Коли закінчили співати й грати, один із козаків сказав)

Козак - Гарну пісню хтось видумав!..

Козак 2. - Наш нарід видумав, бо болів душею за свою Україну, так як і ми зараз!..

Свирид - Ет незавжди горювати, тепер можна щось і веселіше!..

Козак - Щоб і ноги трохи проломилися...

Козаки - Правда, правда!... (Свирид грає, а козаки танцюють. Перед закінченням танцю входить Степовий, але він не має перешкодити танцеві).

Степовий - Розважаєтесь, панове козацтво? (до козаків і підійшов ближче).

Козаки - Так, пане осауле, після тяжких трудів - легка забава!..

Степовий - О, що будуть такі труди тяжкі не одні!.. (павза) Ну, а тепер, панове, йдіть по куренях і готуйтеся до походу!..

Козаки - В похід то в похід!.. (Свирид заграв щось і всі підхватили, крім Степового, й з пісню пішли. Далеко лунала козацька пісня й десь в глибині степу стихла. Степовий дивиться в слід козакам)

Степовий - От сила й гордість нашої землі!.. Та біда, що немає волі!.. За цю то волю ми мусімо битись і класти свої голови. Скільки вже тих голів положено, а ще скільки треба буде пок-

ласти, щоб вибороти собі волю?!.. Ех, бідний народе, що ти перетерпів?!.. (схилив голову й витер сльози, але не плакав. Виходить отаман)

Отаман - Ну що, передав??

Степовий - Передав, але не сказав, де буде збір...

Отаман - Я думаю, що ми зберемося на оцьому степу. (показує тут і подалік себе) завтра на світанку, правда?..

Степовий - Так, пане отамане, щоб зі сходом сонця вирушити в дорогу.

Отаман - Так, так іди розкажи всім старшинам, щоб знали де місце збору й коли!.. (Степовий вийшов. Павза.) Боже, що за добрий козак, такого другого трудно знайти... І розумний і вояка добрий, ну й красунь неабиякий... (павза) Але я й до цього часу не можу додуматися, за що він хотів мене зарубати?!.. Лише я бачив, що щось дуже приязне було між мою покійною дочкою Христею і ним, а більше нічого... Та й зараз не хочеться розранувати рани, бо вона ще й так незагоєна... Бачу, що він дуже сумує за нею. Передавали, що цілу ніч побивався й плакав на її могилі... (павза, сів на пенюк) Боже милосердний, скільки я горя перетерпів... Вже трохи призабувся був, а тут знов незабутнє горе (потирає сльози). На одну хвилю засвітилося мені ясне сонечко і вже навіки, навіки погасло... Одно щастя, якого я ніколи не чекав - прийшло й втекло... Боже, Боже, нащо Ти так даєш людям?... (встає) Нащо на старість так карасш?.. Нащо розбиваєш до решти й так уже розбите моє серце?!.. (плаче, обтирає сльози) Більше двадцять років плеканої й нежданої надії й ту вирвато з мого серця... О, Боже, дай мені ще силу перебороти ворога, а тоді спокійно бери мене під свою опіку, коли не впаду десь на полю бою з

ворогом?!.. (павза) Дочко, дочко, яка ти гарна виросла, чиста мати: такі очі, стан, уся така... Ох, сім'я моя сім'я, пропала ти через отих ворогів, що напиваються нашої крові й неможуть ніколи напитися... А я... я... аж тепер залишився круглим сиротою!.. Погасла остання моя зірка!.. Погасла, але остання й конечна мета - це сонце має зійти там (показує по всій Україні) на всю Україну, для вільного українського народу: те сонце не має ніколи погаснути, бо ми за нього даємо життя. О, сонце, зійди на щастя нашому народові й дай йому кращу, вільну долю й щасливе життя!

Завіса (тихо падає)

Картина друга

Сцена та сама майже, лише недалеко велика могила Христі - Галі й великий дерев'яний хрест на могилі. Перед відкриттям завіси, чути гомін козаків. Відкривається завіса, козаки стають у шеренги. Вишикувалися в два ряди так, що їх лише частину видно з одного боку. Напереді хорунжі - прапори козацькі. З одного боку стоїть якийсь старшина, козаки між собою шопотом розмовляють, але що - незрозуміло. З протилежного боку сцени виходять: отаман, Степовий і ще декілька старшин козацьких. Старшина, що стояв при козаках - командує позір. На дворі розвидняється, але ще сонце не зійшло. **Старшина** - Позір!! (козаки замовчали й стали струнко, дивляться на отамана та старшину).

Отаман - Здорові, браття!!!

Козаки - (разом) Здоров, батьку!!

Отаман - Шановне козацтво!.. Нині ми маємо вирушити в далеку дорогу, на поміч іншим козацьким військам, які очищають Україну від во-

рогів. Хоч ми тут і забарилися трохи, але це нам дало перемогу над ворогом!.. Шановне козацтво! - по-дорозі нам прийдеться зустрічати ще подібні ворожі замки чи укріплені міста - їх прийдеться брати з боєм!.. Ще прийдеться пролляти нашої крові багато, а, може хтось із нас і положить свою голову... Хоч тут мало наших лягло, але, що буде далі, то - Бог знає!..

Шановне козацтво!.. Я багато не буду балакати: можливо комусь скучно й надоїло в нашому гурті, то ми нікого не тримаємо, може собі йти куди хоче... Але в поході мусить бути порядок і кожен мусить слухати наказів... Хто не буде слухатись, той буде караний... От щоб не бути караним, то може хто хоче нас залишити!.. Кажу, що перед нами тяжкий тернистий шлях!.. (павза) Ну що, панове козацтво, скажите на це? (павза, отаман повів очима по козаках)

Козаки - (подивилися один на другого). Ми всі за тобою йдемо!.. Веди нас, куди знаєш і куди нас потрібно для врятування нашого поневоленого люду від ворогів!.. А хто не хоче, то може від нас відійти... за тобою всі.. всі за тобою! (підвищеним голосом відповіли всі)

Отаман - Дякую, браття!.. А тепер на коні й з Богом у дорогу!.. (козаки пішли за сцену, чути ржання коней, скрипіння возів, гук, тріск, стукання, команда та інше. На кону залишився отаман і Степовий). Я поїду наперед сам з військом, а ти пристановись позаду, щоб був порядок у виїзді!.. А потім залишиш когось із старшин і доженеш мене!..

Степовий - Слухаю, пане отамане! (отаман вийшов, Степовий трохи постояв, подивився в сторону могили Христі й теж вийшов. Кін пустий. Чути кінський тупіт ніг, їзду возів. Потім чути

похідну козацьку пісню: пісню чути довго, аж помало голоси віддаляються й стає тихіше, аж зовсім нестає чути. Потім входить Степовий. Здіймає шапку, махає нею до козаків).

Прощайте, браття, прощай козацтво: любі мої друзі, прощайте!.. (до глядачів) Тут, на цьому місці отаман промовляв, що хто хоче залишатися тут... я, дорогий любий отамане, хочу залишитися тут!.. Тут моє все, що я маю, бо більше на світі нічого не маю... Сам я круглий сирота, нема кого більш кидати,.. а тут я... не хочу покинути її самотню.. Ні, ні... я її не покину... нізащо не покину!.. Прощай світе, прощай любя мати Україно!.. Я піду до неї й ми будемо вдвох навіки-вічно! (пішов на могилу Галі, припав на могилі, плаче промовляючи). Єдина ти моя зіронька так ясно засвітила мені і так раптом погасла на віки-вічні... Годі навіщо мені жити, коли більше зірка мені не світить? Так, я піду туди і там може ми ще побачимося хоч на тому світі, може там буде приємніше, бо не буде кому нас переслідувати... Так, так буде краще!! (все це глядач повинен бачити і чути, що каже й робить Степовий. З за гори-могили показується тихенько, незаметно для Степового, отаман, який забачивши Степового й здригнувся, але ніщо йому не каже, а підійшов ближче й став за плечима в Степового. Степовий цього не бачить. Степовий вийняв свій пістоль і націляється собі в висок, промовляючи) Прощай, світе!.. прощайте козацтво, прощай Україно, прощай, любий батьку отамане, вибачай, що хотів тобі зробити прикрість, а ти прийми мене до себе!.. (підняв пістоля й хотів стріляти. Тим часом отаман схватив його за руку).

Отаман - Стривай, сину!.. Ще є тобі час погибати!.. Не варто встеляти могилами Україну без жад-

ної на це потреби (Степовий здригнувся від несподіванки, пістоль випав йому з рук і не знає, що з ним сталося, дивиться на отамана)

Степовий - О, батьку, причина є, ще й велика! Вона (показує на могилу) одна була припала мені до серця й за неї я поклявся життя віддати й оце я хотів сповнити свою клятву...

Отаман - Досить одної жертви, другої не треба, від цього краще не буде!..

Степовий - За неї...батьку, я... я... хотів тобі життя відняти... (отаман нічого не сказав, лише злегенька покрутив головою) Я в неї був закоханий ще як вона була на вилазці, а вдруге, ми більше покохалися, як я був посланий у замок. І тоді якраз ми дуже зійшлися серцями... Пани хотіли віддати її за мене при умові, коли я уб'ю головного отамана, тобто - тебе... Незнаючи про те, що вона не полька, а українка... О щоб я був тоді знав?!.. Оце вся причина, що я хотів тебе вбити!. Більше нічого!. За це я хотів собі заробити смерть, щоб не мучила мене совість дивитися тобі в вічі... Прости мені, батьку, за все й дозволь виконати мій замір - це буде й суд за те, що я хотів тобі зробити!..

Отаман - Любий сину, я тобі давно простив і зараз прощаю і прошу Бога, щоб теж тобі простив. А що до твого заміру, то підійми свій пістоль, нехай він пригодиться на ворогів наших... Ми маємо час ложити свої голови, але ложити там, де це буде потреба, тут... (махає головою) не треба, бо й ця тут лежить даром без ніякої користі нам і нашій країні. Але як так сталося, то так нехай буде!.. (Степовий підняв пістоль і поклав за пояс, повільним рухом) Помолимся Богу за її душу й в дорогу! (зняли обидва шапки, моляться, помалу сходє

сонце) Ну, сину, а тепер з Богом у дорозу!... (сходить сонце, обидва вийшли на середину кону). Ми з тобою цілком сиротами. Осмінулася була нам надія, яку ніколи ненадійся бачити, та й та згасла... Більше в мене нікого немає рідного... Найрідніший лише - це ти!...

Степовий - Так, батьку, нас, доля зв'язала, хоч і гірка доля, але наша доля... Тепер, батьку, я за тобою скрізь, а коли треба буде, то покладу за тебе свою голову!...

Отаман - Вірю, сину, вірю!.. За твою вірність - будь моїм рідним сином, моєю єдиною втіхою, якою я буду втішатися в усіх усюдах!.. Не кидай мене, бо серце моє зараз дуже розбите, після смерти моєї Христі!.. (утирає сльози)

Степовий - З тобою, батьку, скрізь у найтяжчу битву!...

Отаман - Дякую тобі, синку, за твою щирі відданість до мене... Ти мій єдиний, моя єдина радість!.. (бере Степового, пригортає й цілує. Степовий теж. Обидва обійнялися й кілька разів поцілувалися) А тепер, сину мій, у дорозу!.. Нам ще багато є діла. На нас ще чекають багато покривджених, яких потрібно визволити. (зняв шапку) Прощайте рідні степи, (обернувся до могили) прощай дочко, спочивай з Богом, на тому світі зобачимося! (Степовий теж зняв шапку)

Степовий - Прощайте козацькі могили й ви, що лягли за свій нарід і рідну Україну, прощайте!...

Отаман - Вічна пам'ять погибшим, а нам щаслива дорога до перемоги за наш покривджений нарід!.. (звернувся до сонця). Сонце, ти зійшло нам тут так ясно й весело даруєш свої золоті проміння. Освіти нашу темну дорогу в май-

бутньому, в нашому житті й перемозі!.. (обидва
кругом подивилися, перехристилися на всі бо-
ки, поклали шапки на голови й помалу йшли:
отаман попереду, а Степовий за ним).

Завіса (тихо спадає)

Почато 1940 р., закінчено 30 листо-
паду 1945 р. в Ноймаркті.

Кінець.

КНИЖКОВІ НОВИНИ:

Крім виданої п'єси «Облога Замку» здано до друку цього автора: збірку поезій та історичну повість «Краса в неволі», з козацької старовини..

Готуються до друку цього автора: «Устин Кармелюк» на дві частини; історична повість «Коліївщина»; дві збірки поезій; історична повість «Юрась Хмельницький»; п'єси: «Прощай Україно» драма на 5-ть дій; історична п'єса «Закарпаття» драма на 6-ть дій та інші.

В книгарні є великий вибір української літератури. Поступили «Речі й образи» Рільке. Книгарня купує та продає старі видання. Крім цього є алюмінієві шахи та підставки на знімки.

Замовлення слати:

**Neumarkt i. d. Opf.
Ukrainische Abteilung
J. Boegli's Buchhandlung**